

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

HEET ZINSVERBAND.

DE BETREKKINGEN TUSSCHEN DE DEELEN VAN EEN VOLZIN
NADER BESCHOUWD,

DOOR

JAN BROUWER,

LEERAAR AAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE MARINE
TE WILLEMSOORD.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1890.

Obr. 2315

HET ZINSVERBAND.

5984

HET ZINSVERBAND.

DE BETREKKINGEN TUSSCHEN DE DEELEN VAN EEN VOLZIN

NADER BESCHOUWD,

DOOR

JAN BROUWER,

LEERAAR AAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE MARINE
TE WILLEMSOORD.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1890.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

VOORREDE.

De beweegredenen, die mij er toe geleid hebben, een onderdeel der Spraakkunst als het „Zinsverband” afzonderlijk te behandelen, moeten gezocht worden in de belangrijkheid van dat onderdeel en in de, volgens mijne bescheiden meening, minder goede wijze, waarop in de gebruikelijke spraakkunsten die behandeling geschiedt.

Aangaande het eerstgenoemde, de belangrijkheid van een helder inzicht in de betrekkingen, waarin de deelen van een volzin ten opzichte van elkander voorkomen, zal wel geen twijfel bestaan; — het tweede, de m. i. minder juiste manier van behandeling in de spraakkunsten, vereischt wel eenige nadere toelichting.

De meest algemeen gebruikte spraakkunst is die van den Heer T. Terwey. Bij al het goede nu, dat die spraakkunst onderscheidt, kan ik mij niet vereenigen met de wijze, waarop het zinsverband daarin behandeld is. Behalve eenige bedenkingen tegen de juistheid van sommige onderdeelen, heb ik dit bezwaar tegen de behandeling in het algemeen, dat er te weinig zorg is besteed aan de *verklaring* van de betrekkingen tusschen hoofd- en bijzin. Hier en daar (zie o. a. „beperkende zinnen”) wordt met een enkel woord de dienst van eene soort van bijzinnen aangeduid, dan volgen er een paar voorbeelden, waarin die dienst door het bindingswoord duidelijk uitgedrukt wordt, terwijl eindelijk — en daartegen heb ik juist bezwaar —

gezegd wordt: „Tot deze zinnen moeten ook gerekend worden — enz.”, waarop voorbeelden volgen, waarin het zinsverband volstrekt niet verklaard wordt. M. i. wordt er in die behandeling van het zinsverband te veel *voorgeschreven* en te weinig *uitgelegd*, alsof het juist benoemen der bijzinnen, dus de ontleding van den samengestelden volzin het *doel* was en niet het *middel*, om tot het eigenlijke doel, de juiste onderscheiding van den aard der betrekking, waarin de bijzin tot den hoofdzin staat, te geraken.

Wat mijne overige bedenkingen betreft, mist de spraakkunst van Terwey eene scherpe onderscheiding tusschen de zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen, welk gemis bij den studeerenden onderwijzer heel licht begripsverwarring doet ontstaan. Zoo vond ik laatst toevallig in een der meest gebruikt wordende tijdschriften voor de examen-studie van den onderwijzer de vraag: „Waarom wordt de bijvoeglijk-zelfstandige zin ook wel eens afhankelijke vraag genoemd?” Nu, dat iemand, wien het onderscheid tusschen zelfstandige en bijvoeglijke bijzinnen niet recht helder is en die geen juist begrip heeft van de vraag als zelfstandigen bijzin, eene dergelijke vraag doet, is aan te nemen; — maar wat mij trof, was dat er op die vraag een antwoord werd gegeven, dat van het begin tot het einde van dezelfde begripsverwarring getuigde. Datzelfde gemis van scherpte van onderscheiding vinden we ook tusschen den bijvoeglijken en den bijwoordelijken bijzin. Eerst worden, volkomen juist, maar zonder verklaring van het waarom, als bindingswoorden voor den bijvoeglijken bijzin betrekkelijke voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoordelijke bijwoorden aangewezen; daarop volgt weer een voorschrift om soms ook zinnen, die met een plaats- of tijdbepalend voegwoord, een vergelijkend voegwoord of het voegwoord *of* aan den hoofdzin zijn verbonden, tot de bijvoeglijke bijzinnen te rekenen. Als

---

eenige verklaring, die bij dat voorschrift wordt gegeven, wordt gewezen op de mogelijkheid, die bindingswoorden door andere te vervangen. Die vervanging nu is onvoorwaardelijk af te keuren. Men beschouwt ter ontleding de wijze, waarop de spreker of schrijver zijne gedachten heeft uitgedrukt; niet de eene of andere manier, waarop hij ze nog anders zou hebben kunnen uitdrukken. Vooral dat voegwoord *of* na *nauwelijks*, *nog niet*, enz. is lastig te verklaren; maar ontegenzeggelijk behooren aldus verbonden zinnen tot ééne soort en moeten niet, naar gelang van de verschillende wijzen, waarop men het anders zou kunnen zeggen, over de meest onderscheiden soorten van bijzinnen verdeeld worden.

Bij de behandeling van het nevenschikkende zinsverband moet er m. i. behoorlijk onderscheid gemaakt worden tusschen de eene of andere bepaling in een der beide verbonden zinnen en het voegwoord, dat de zinnen verbindt. Verzuim in dat opzicht leidt ook tot begripsverwarring en doet zelfs zinnen, die met *maar* zuiver tegenstellend verbonden zijn, rangschikken onder de aaneenschakelend verbonden zinnen met eene „bindingsuitdrukking” *niet alleen — maar ook*. —

Ik heb aan de behandeling van het eigenlijke zinsverband doen voorafgaan eene korte beschouwing van den enkelvoudigen volzin en zijne deelen, omdat daarin de grond ligt voor de onderscheiding der bijzinnen. Het is m. i. dan ook beter, de behandeling der bijzinnen onmiddellijk daarop te doen volgen, omdat de samengestelde volzin in de onderschikkende zinsverbinding eene uitbreiding is van den enkelvoudigen zin. Daarna komt pas de vereeniging van twee zinnen, die van elkander onafhankelijk zijn.

Bij de beschouwing van den enkelvoudigen zin heb ik gemeend niet verkeerd te handelen, door, uitvoeriger dan zulks in de spraakkunst van Terwey

---

geschiedt, te spreken over de koppeling, ten einde het ontstaan te bevorderen van juiste begrippen aangaande de modaliteit. Deze behandeling der koppeling steunt op de beginselen, door wijlen Dr. L. A. te Winkel neergelegd en verder ontwikkeld in zijne beoordeeling van Roorda's „Logische Analyse der Taal”.

Beknopte bijzinnen heb ik niet behandeld; die kunnen m. i. zeer goed gebracht worden tot de onderscheidene zinsdeelen van den enkelvoudigen zin, als onderwerp, voorwerp, praedicaatswoord, bijwoordelijke bepaling, enz.

De voorbeelden, door mij gebruikt, zijn voor een groot gedeelte aanhalingen uit bekende schrijvers, wier namen bij de citaten vermeld worden.

Dat het mij gelukt zou zijn, in dit werkje alle verschijnselen, die zich op het gebied van het zinsverband voordoën, volledig te verklaren, zou ik niet gaarne durven beweren; integendeel, er blijft nog genoeg te verklaren over. Mocht men zich echter door deze wijze van behandeling aangespoord gevoelen, naar bevredigende verklaring te zoeken, waar de uitdrukking niet volkomen duidelijk is, en zich niet tevreden te stellen met op gezag van het eene of andere voorschrift, zonder te begrijpen waarom, voorkomende bijzinnen maar een naam te geven of door vervanging de moeilijkheid te ontloopen dan zou ik mijn doel bereikt achten.

DEN HELDER, Februari 1890.

B.

DE VOLZIN EN ZIJNE NOODWENDIGE
BESTANDDEELEN.

Het woord, of de reeks van woorden, waardoor eene gedachte wordt uitgedrukt, draagt den naam van *volzin*. Zulk eene gedachte is het resultaat van eene driedelige werking van den menschelijken geest. Vooreerst vormt die geest zich van de zelfstandigheden, die hij waarneemt of waargenomen heeft, eene voorstelling; vervolgens stelt hij zich werkingen, hoedanigheden of eigenschappen, die aan die zelfstandigheden op te merken zijn, op zich zelf, van die zelfstandigheden geabstraheerd, dus abstract voor, en eindelijk brengt hij die aldus gevormde voorstellingen op de eene of andere wijze met elkander in verband. Wel geschieden die verrichtingen in een ondeelbaar oogenblik, maar hoe snel ze ook plaats hebben, zonder die drie verrichtingen ontstaat geene enkele gedachte. De eerste der verrichtingen is het zich voorstellen van een *subject* of *onderwerp*; de tweede het zich voorstellen van een *praedicaat* of *gezegde*; de derde draagt den naam van *koppeling*. In elken volzin zijn dus op te merken drie noodwendige bestanddeelen, nl. het *onderwerp*, het *gezegde* en de *koppeling*. Zoo maakt zich de menschelijke geest eene voorstelling van een dier, dat hij dikwijls waargenomen heeft, en noemt die *hond*; vervolgens maakt hij zich voorstellingen van werkingen, hoedanigheden, enz. die hij of aan die genoemde dieren of bij andere zelfstandigheden heeft waargenomen, en noemt die *blaffen*, *spreeken*, *viervoetig*, *trouweloos*, en eindelijk verricht hij de derde werking en kent de laatstgenoemde voorstellingen aan de eerstgenoemde toe of ontzegt ze er aan, waardoor hij gedachten heeft gevormd, die uitgedrukt worden in de volzinnen *de hond blaft*; *de hond spreekt niet*; *de hond is viervoetig*; *de hond is niet trouweloos*. In die zinnen is *de hond* het onderwerp, en zijn

blaft, spreekt, viervoetig en trouweloos het gezegde. Onderwerp en gezegde zijn dus door woorden uitgedrukt; met de koppeling is dat niet altijd het geval. In den regel wordt in zinnen, waar het gezegde eene werking noemt, de koppeling aangeduid door den nominatiefvorm van het onderwerp en den persoonsuitgang van het gezegde; in zinnen, waar het gezegde eene eigenschap noemt, wordt de koppeling uitgedrukt door een koppelwerkwoord, welks persoonsuitgang met den nominatiefvorm van het onderwerp dan ook weer verder op die koppeling wijzen. Als koppelwerkwoord gebruikt men het werkwoord *zijn*, benevens die werkwoorden, die eigenlijk niets uitdrukken dan eene wijziging van *zijn*, nl. *worden, blijven, schijnen, lijken, blijken, heeten*, bv. *God is goed; Napoleon werd keizer; wij blijven getrouwd; gij lijkt wel ziek; dat blijkt eene onwaarheid; mijn broeder heet Willem*. Dergelijke zinnen, waarin een naamwoordelijk gezegde door middel van een koppelwerkwoord aan een onderwerp wordt toegekend of ontzegd, dragen den naam van *hoedanigheidszin*; de overige zinnen noemt men *werkingszin*. Bij deze verdeeling is aan het begrip *werking* eene zeer ruime beteekenis toegekend, zoodat het bloote *bestaan* ook reeds als eene werking wordt beschouwd. Zinnen als *er is een God* behooren dus ook tot de tweede soort.

Van de drie genoemde noodwendige bestanddeelen van den volzin is ontegenzeggelijk de koppeling het voornaamste, omdat zij eigenlijk de gedachte vormt, omdat zij eene bloote opnoeming van losstaande begrippen tot een zin maakt. Daarom is het noodig, haar wat nader te beschouwen.

De koppeling kan van twee zijden beschouwd worden. Houdt men niets anders in het oog dan hare werking op onderwerp en gezegde, dan zien we dat ze niets anders doet dan *verbinden* of *scheiden*. Naar die beschouwing hebben we dus *bevestigende* en *ontkennende zinnen*: *de hond blaft; mijn vriend is niet ziek*.

Verder kan die verbinding of scheiding al of niet afhankelijk zijn van eene voorwaarde; in het eerste geval heet de zin *hypothetisch*, in het tweede geval *categorisch*: *bij leven en welzijn ga ik morgen uit; ik ga morgen uit*.

Wanneer òf het onderwerp òf het gezegde uit verschillende

deelen bestaat, kan de verbinding of scheiding betrekking hebben op onderwerp en gezegde in hun geheelen omvang of op een hunner deelen; in het eerste geval noemt men den zin *conjunctief*, in het tweede geval *disjunctief*: *mijn vriend en mijn broeder gaan dezen zomer op reis; of mijn vriend, of mijn broeder gaat dezen zomer op reis; wij jagen en visschen den heelen dag; wij jagen of visschen den heelen dag.*

Men kan de koppeling ook nog beschouwen als uitdrukking van de betrekking, waarin de spreker de gedachte ten opzichte van de werkelijkheid voorstelt. Daartoe moeten we de zinnen verdeelen in uitdrukkingen van het *kenvermogen*, van het *begeervermogen* en van het *gevoelvermogen*.

Die van de eerste soort zijn uitdrukkingen van gedachten, die of hun oorsprong vinden in waarnemingen, of niets anders zijn dan willekeurig gevormde veronderstellingen, die met de werkelijkheid niets uitstaande hebben, ja, dikwerf met de werkelijkheid in strijd zijn. Die veronderstellingen onderscheiden zich van de op waarnemingen gegronde gedachten door de voorwaardelijke wijze des werkwoords, die in die zinnen altoos gebruikt wordt. Voorbeelden zijn: *Anderszins zoude ik u gezegd hebben*: enz.; *Als het beter weer was, zouden wij gaan wandelen*. De andere zinnen tot de uitdrukkingen van het denkvermogen behoorende, zijn of *eigenlijke oordeelen*, of *vragen*. In de eigenlijke oordeelen kan de toekenning of ontzegging van het onderwerp aan het gezegde op drieërlei wijze worden voorgesteld, nl. als *mogelijk*, als *werkelijk* en als *noodzakelijk*; vandaar dat we spreken van drie soorten van eigenlijke oordeelen, nl. *problematische*, *assertorische* en *apodictische*. De mogelijkheid in de zinnen der eerste soort en de noodzakelijkheid in die der tweede worden uitgedrukt door bijwoorden of hulpwerkwoorden, die, omdat ze uitdrukkingen zijn van nuanceeringen der koppeling of modaliteit, *modale bijwoorden en hulpwerkwoorden* genoemd worden.

Problematische zinnen zijn: *Mischien komen wij morgen. Waarschijnlijk zal het vandaag regenen. Uw vriend kan uw verjaardag wel vergeten hebben.*

Assertorische zinnen zijn: *Wij gaan morgen op reis. Uw vriend heeft uw verjaardag vergeten.*

Apodictische zinnen zijn: *Uw vriend moet uw verjaardag vergeten hebben* (bv. anders had hij u wel gefeliciteerd). *Zulk eene handelwijze moet onaangename gevolgen hebben.*

De vragen drukken uit, dat het een of ander den spreker onbekend is en dat hij dienaangaande nadere inlichtingen verlangt. Vraagt men naar het bevestigende of ontkennende der koppeling, dan heet de vraag *subjectief* en onderscheidt zich van het eigenlijke oordeel alleen door de woordschikking; vraagt men naar eenig zinsdeel, dan heet de vraag *objectief* en begint met een vragend voornaamwoord of vragend bijwoord, dat het onbekende zinsdeel aanduidt.

Subjectieve vragen zijn: *Is hij rijk? Gaat gij op reis? Ziet gij daar iets?*

Objectieve vragen zijn: *Hoe rijk is hij? Wanneer gaat gij op reis? Wat ziet gij daar?*

Soms gebruikt men den vorm der vraag, om op zeer stellige wijze een oordeel te kennen te geven, en wel eene bevestigende vraag voor een ontkennend oordeel en omgekeerd. Zoo zal men, om te kennen te geven, dat zekere handelwijze *volstrekt niet* fatsoenlijk is, dat men iemand *zeer zeker* iets meermalen gezegd heeft, dat er *niets ter wereld* boven een gerust geweten gaat, de vragen gebruiken: *Is zulk eene handelwijze nu fatsoenlijk? Heb ik u dat niet meermalen gezegd? Wat gaat er boven een gerust geweten?* Dergelijke vragen zijn oneigenlijk en dragen den naam van *oratorische vragen*.

Zinnen, die tot de uitingen van het begeervermogen behooren, bevatten een gebod, een wensch, of eene toelating. Eene besliste toekenning of ontzegging van het gezegde aan het onderwerp heeft er niet plaats, de spreker drukt uit, of dat hij begeert dat de gedachte onmiddellijk werkelijkheid worde, of dat hij dat werkelijkheid worden wenschelijk acht, of dat hij zich tegen dat werkelijkheid worden niet verzetten zal, m. a. w. dat hij het toelaat. In het eerste geval wordt die betrekking tusschen de gedachte en de werkelijkheid voorgesteld door de gebiedende, in de beide andere gevallen door de aanvoegende wijs des werkwoords. *Jan! geef mij een glas water. Komt, zingen wij een lied! Vreest God, eert den Koning. De koning leve. De*

gemeenschap des Heiligen Geestes zij en blijve met u allen! Uw koninkrijk kome! Een ander zing' den strijdbren moed van onverwonnen helden, en doop' zijn pen in menschenbloed (Willems). Laat hij komen (hij kome) als hij kan!

Wat de uitingen van het gevoelvermogen aangaat, daartoe zullen niet veel zinnen behooren, daar we, zoodra er sprake is van eene behoorlijk geformuleerde gedachte, niet meer met het gevoelvermogen alleen te maken hebben. Uitroepen, die eigenlijk niet te beschouwen zijn als uitdrukkingen eener gedachte, zijn de uitingen van het gevoelvermogen, zoodat we daartoe in de eerste plaats moeten rekenen de *tusschenwerpsels*, zooals *ach! au! helaas!* enz. Ook de uitgeroepen vragen: *Wat hebben we een plezier gehad! Hoe diep zijt gij gevallen!* zijn tot de uitingen van het gevoelvermogen te brengen; datgene toch, wat er door uitgedrukt moet worden, *de graad*, waarin werking of hoedanigheid voorkomt, wordt door den spreker wel gevoeld, maar dat gevoel is geene gedachte geworden, juist uitgedrukt wordt die graad niet. Daarom ook is de vraagvorm, waardoor eigenlijk onbekendheid met dien graad wordt uitgedrukt, de meest geschikte vorm voor dergelijke uitingen van het gevoelvermogen.

Een volzin, die geene andere bestanddeelen bevat dan de noodwendige, onderwerp, gezegde en koppeling, en waarin noch onderwerp, noch gezegde van eene bepaling vergezeld is, heet *onbepaald*, terwijl de overige volzinnen *bepaalde* zinnen genoemd worden. De modale hulpwerkwoorden en de modale bijwoorden, die de koppeling helpen uitdrukken, maken den zin niet bepaald, zoodat: *de koning leeft niet, de koning leeft misschien, de koning kan leven, de koning moet leven*, alle tot de onbepaalde zinnen gerekend moeten worden.

Het onderwerp eener gedachte is altijd eene zelfstandigheid, of iets dat men als zelfstandigheid voorstelt; het onderwerp van den zin is dus een zelfstandig naamwoord, een zelfstandig voor-naamwoord, of een ander woord, dat als zelfstandig naamwoord optreedt; bv. *het paard staat op stal; dat is een leugen; arbeid adelt; werken en denken en leeren is leven*. Soms gebeurt het echter, dat de spreker alleen het plaats hebben eener handeling

wil te kennen geven, zonder die handeling aan eene bepaalde zelfstandigheid te kunnen of te willen toeschrijven. In dat geval gebruikt men als onderwerp in den zin het voornaamwoord *het*, bv. *het regent*, *het is feest*, of men drukt het onderwerp in het geheel niet uit, bv. *mij dorst*, of wel men maakt gebruik van den lijdenden vorm des werkwoords, voorafgegaan door het bijwoord van plaats *er*, bv. *er wordt gelachen*; in dit laatste geval bediende men zich in het Middelnederlandsch, evenals nog tegenwoordig in het Duitsch, van het reeds genoemde voornaamwoord *het*. Dat voornaamwoord draagt in zinnen als *het regent* enz. den naam van grammatisch onderwerp, omdat het in den zin als onderwerp optreedt, zonder eene bepaalde zelfstandigheid als onderwerp der gedachte aan te duiden.

Wanneer men, hetzij door gemoedsbeweging gedreven, hetzij in het gebruik van spreekwoordelijke uitdrukkingen, het werkwoordelijk bestanddeel van den volzin weglaat, dan noemt men den volzin *elliptisch*; bv. *Stilte daar! Weg met hem! De velden in, de veeren uit!* (Tollens.)

Volzinnen, die een gebod inhouden, missen het onderwerp, wijl er van eigenlijke toekenning of ontzegging geen sprake is. De aangesproken persoon wordt niet als deel van den zin aangemerkt; bv. *Jan! kom hier*. Zulke zinnen zijn niet elliptisch.

DE VOORWERPEN.

Beschouwen we de begrippen, die we in eene gedachte aan eenig onderwerp kunnen toekennen, nader, dan zien we, dat sommige die van werkingen of hoedanigheden zijn, die geheel en al tot het onderwerp beperkt blijven, terwijl bij andere nog eene zelfstandigheid buiten het onderwerp noodzakelijk betrokken is. Gezegden der eerste soort vindt men in de zinnen: *de trein vertrekt*; *het paard staat stil*; *de hemel is blauw*; gezegden der tweede soort in: *de tuinman plukt eene bloem*; *de onderwijzer leest den leerlingen een verhaal voor*; *gedenkt mijner*; *de koopman is zijn geld kwijt*. De werkwoorden en bijvoeglijke

naamwoorden, die in zinnen der eerste soort als gezegde optreden, heeten *subjectief*, de andere worden *objectief* genoemd en de namen der zelfstandigheden, die bij de handelingen of hoedanigheden, door objectieve werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden uitgedrukt, noodwendig betrokken zijn, dragen in den zin den naam van *voorwerp*.

De betrekking, waarin zulk een voorwerp tot het gezegde staat, is niet altijd dezelfde; naar den aard dier betrekking onderscheidt men de voorwerpen in drie soorten. Is het voorwerp de naam eener zelfstandigheid, die wordt voorgesteld als door de werking in een anderen toestand gebracht te worden, dan zegt men, dat zulk een voorwerp de werking ondergaat en noemt het *lijdend voorwerp*; zoo zijn in de voorbeelden: *de tuinman plukt een bloem*; *wij eten aardappelen*; *de bakker bakt brood*, de woorden *bloem*, *aardappelen* en *brood* lijdende voorwerpen, omdat die zelfstandigheden worden voorgesteld, als door de werkingen *plukken*, *eten* en *bakken* in een anderen toestand gebracht te worden, of m. a. w. omdat ze die werkingen ondergaan. Aangezien het ontstaan ook beschouwd kan worden als eene verandering van toestand, heet het door de werking voortgebrachte ook lijdend voorwerp.

In het voorbeeld *de onderwijzer leest den kinderen een verhaal voor* is *verhaal* het lijdende voorwerp, omdat het wordt voorgesteld als door de werking in een nieuwen toestand (nl. dien van *voorgelezen*) gebracht te worden. De leerlingen echter zijn de personen, die worden voorgesteld als het voor- of nadeel der werking te ondervinden, als eene werking (nl. die van *luisteren*) te verrichten, welke, tegengesteld aan de werking in het gezegde uitgedrukt, toch met haar één geheel vormt; dat voorwerp treedt dus niet zuiver lijdend, maar ook werkend in de gedachte op. Zulke voorwerpen dragen den naam van *belanghebbend voorwerp* of, omdat het ondervinden van voor- of nadeel moeilijk anders dan aan personen of aan als personen voorgestelde zelfstandigheden kan worden toegeschreven, ook wel den naam van *persoonlijk voorwerp*. In de voorbeelden *wij geven den bedelaar eene aalmoes*; *mij is alles goed*; *de vader koopt zijn zoontje een boek* zijn dus de woorden *bedelaar*, *mij* en *zoontje* belanghebbende voorwerpen.

In de derde plaats kan een voorwerp de naam zijn der zelfstandigheid, met betrekking tot welke de handeling plaats vindt, zonder dat die zelfstandigheid de werking direct ondergaat of het voor- of nadeel er van ondervindt. Zulk een voorwerp heeft dus alleen de algemeene kenmerken van een voorwerp in den zin, zonder in de bijzondere kenmerken van lijdend of belanghebbend voorwerp te deelen; in zeer veel gevallen is het de naam der zelfstandigheid, die als oorzaak, reden of doel der werking is te beschouwen, vandaar dat men het den naam geeft van *oorzakelijk voorwerp*. Zoo zijn in de voorbeelden: *de koopman is zijn geld kwijt; ik vraag u naar uwe gezondheid; erbarm u onzer; gij zijt zijns niet waardig; 'k schaam mij uw bewoning niet* de woorden *geld, gezondheid, onzer, zijns, bewoning* oorzakelijke voorwerpen. Vooral bij een objectief bijvoeglijk naamwoord als gezegde worden die oorzakelijke voorwerpen veelvuldig aangetroffen.

De betrekking, waarin een voorwerp tot het gezegde staat, wordt uitgedrukt door den buigingsvorm (naamval) van het voorwerp, of door een afzonderlijk betrekkingwoord (voorzetsel). Bij het lijdende voorwerp gebruikt men nooit een voorzetsel; daar wordt de betrekking eenvoudig aangeduid door den vierden naamval; het belanghebbend voorwerp staat in den derden naamval of krijgt een der voorzetsels *voor* of *aan* voor zich, in welk geval het ook den vierden naamval aanneemt; de betrekking van oorzakelijk voorwerp moest eigenlijk worden uitgedrukt door den tweeden naamval, bv. *gedenk mijner*; zoo *raakt men bijster's weegs* (Huygens); die tweede naamval heeft echter tegenwoordig in de meeste gevallen plaats gemaakt voor een vierden, bv. *men raakt het spoor bijster*, terwijl ook zeer dikwijls het oorzakelijk voorwerp een voorzetsel vereischt, om zijne betrekking tot het gezegde van den volzin uit te drukken.

DE OVERIGE BEPALINGEN IN DEN VOLZIN.

Als aanvullingen van het begrip, in een der noodwendige bestanddeelen van den volzin uitgedrukt, moeten de voorwerpen

beschouwd worden als bepalingen in den zin. Behalve de voorwerpen echter, die, zooals we gezien hebben, bij sommige werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden *noodwendige* aanvullingen zijn, kunnen bij de bestanddeelen van een volzin nog andere bepalingen worden aangetroffen. Die bepalingen zijn of zelfstandige naamwoorden, of bijvoeglijke naamwoorden, of werkwoorden, of bijwoorden of uitdrukkingen, die met een bijwoord gelijk staan.

Zelfstandige naamwoorden komen in den zin als bepaling bij een ander zelfstandig naamwoord of zelfstandig voor naamwoord voor. Men zal ze dus, voor zoo verre ze geen voorwerp zijn, aantreffen als bepaling bij het onderwerp, bij het voorwerp en, in hoedanigheidszinnen met een zelfstandig naamwoord als gezegde, ook bij dat gezegde. We kunnen ze onderscheiden in bepalingen, die in denzelfden naamval staan als het zelfstandig naamwoord, dat ze bepalen, en bepalingen wier betrekking tot het bepaalde zelfstandig naamwoord door een tweeden naamval wordt uitgedrukt. De eerstgenoemde bepalingen kunnen dienen om de soort aan te duiden, waartoe de door het bepaalde woord genoemde zelfstandigheid behoort en staan dan meestal vóór het bepaalde zelfstandig naamwoord; of wel ze noemen dezelfde zelfstandigheid nog eens met een anderen naam en dragen dan den naam van appositie of bijstelling, in welk geval ze achter het bepaalde woord geplaatst worden. Voorbeelden van het eerste geval vinden we in: *De vesting Namen werd als onneembaar beschouwd; oom Willem is jarig; het koninkrijk België is het dichtst bevolkte land van Europa*, waarin de zelfstandige naamwoorden *vesting*, *oom* en *koninkrijk* te beschouwen zijn als soortbepalingen bij *Namen*, *Willem* en *België*; terwijl als voorbeelden voor het tweede geval kunnen gelden: *Victoria, de tegenwoordige koningin van Engeland, heeft al meer dan eene halve eeuw geregeerd; zijn kemel, 't levend schip, dat door de zandzeebaren zijn koers houdt* (Da Costa); *hoe zal ik uw vader, mijn weldoener, danken?* in welke uitdrukkingen *koningin*, *schip* en *weldoener* bijstellingen zijn bij *Victoria*, *kemel* en *vader*. Zooals gezegd is, staan deze bepalingen in denzelfden naamval als het woord, waarbij ze behooren; we zouden dus die bepalingen moeten kunnen aantreffen in alle naamvallen, al naar gelang van den dienst, dien het bepaalde

woord in den volzin verricht; toch is hierbij op te merken, dat men de appositie in den tweeden naamval zooveel mogelijk vermijdt, door den tweeden naamval van het bepaalde woord te omschrijven met het voorzetsel *van*, waardoor dan ook de appositie in den vierden naamval komt te staan; in plaats van *de zegen Gods des Vaders* zegt men dus liever *de zegen van God den Vader*. Soms gebeurt het, dat de appositie aan het bepaalde woord verbonden wordt door het voegwoord *als*, dat eigenlijk eene vergelijking te kennen geeft, maar in zulk een geval meer eene gelijkstelling uitdrukt en dan verklarend voegwoord genoemd wordt; b. v. *ik kom als vriend; ik eer u als mijn weldoener*. Op den naamval der appositie is het gebruik van dat voegwoord niet van invloed.

Deze appositien zijn eigenlijk niets anders dan naamwoordelijke gezegden, waarbij het door hen bepaalde woord het onderwerp is. Aangezien echter dat onderwerp in een anderen zin een dienst verricht en de toekenning van dat gezegde niet in een volzin geschiedt, ontbreekt het koppelwerkwoord. Door de appositien in de gebruikte voorbeelden wil men toch te kennen geven dat Victoria de koningin *is*, dat de kermel zijn levend schip *is*, dat uw vader mijn weldoener *is*. Er zijn werkwoorden, wier lijdend voorwerp altoos zulk een naamwoordelijk gezegde eischt en die daarom gezegd worden twee vierde naamvallen te regeeren, zooals b.v. *noemen* en *achten*. In de zinnen: *ik noem u mijn vriend; ik acht mijn buurman een eerlijk man zijn vriend* en *man* naamwoordelijke gezegden bij *u* en *buurman*. Het hier ontbrekende koppelwerkwoord wordt in sommige gevallen onvervoegd, dus in de onbepaalde wijs, gebruikt, en heeft dan geen invloed op den naamval van het naamwoordelijke gezegde; dat blijft in denzelfden naamval staan als het onderwerp, waaraan het met of zonder koppelwerkwoord wordt toegekend: *Mijn zak komt als besteld, om in te laden Dien 'k op uw woord vertrouw geen Goliath te zijn* (Staring). Hierin is de naamval van *dien* en van *Goliath* dezelfde. Omdat die appositien beschouwd kunnen worden als naamwoordelijke gezegden, noemt men ze ook wel *praedicaatswoord*.

De zelfstandige naamwoorden, die in den tweeden naamval

als bepaling bij een ander zelfstandig naamwoord gebruikt worden, kunnen in verschillende betrekkingen tot het bepaalde woord voorkomen. De tweede naamval, dien we ook hebben leeren kennen als buigingsvorm van het oorzakelijk voorwerp, dient oorspronkelijk om de betrekking van afkomst uit te drukken. Die betrekking van *afkomst* vinden we dan ook in de voorbeelden: *de zegen Gods, Vondels gedichten, Abrahams nakomelingen*; uit die betrekking van afkomst hebben zich in den loop der tijden verschillende andere betrekkingen ontwikkeld, die, de eene gemakkelijker, de andere moeilijker, uit de betrekking van afkomst verklaard kunnen worden. Zeer dicht bij die van afkomst ligt de betrekking van *bezit*; wat van ons afgekomen is, kan toch zeer gemakkelijk beschouwd worden als ons eigendom te zijn; die betrekking van bezit wordt uitgedrukt door den tweeden naamval in de voorbeelden: *het huis mijns Vaders; Willems pet; de leien der schoolkinderen*. Ook kan men elk deel beschouwen als van het geheel afgekomen te zijn, waarom men de betrekking tusschen een geheel en elk zijner deelen ook uitdrukt door den tweeden naamval, die dan *verdeelings tweede naamval* genoemd wordt; b. v. *een eind weegs, eene som gelds, vier tonnen gouds*. Die verdeelings tweede naamval komt alleen nog voor in uit vroegere tijden overgebleven uitdrukkingen en daar, waar de naam van het geheel geen zelfstandig naamwoord, maar een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord is, zooals b.v. in: *veel moois; weinig aardigs*. In andere gevallen is hij verdwenen; men zegt tegenwoordig *een glas wijn* en niet meer *een glas wijns*. Omtrent den naamval van *wijn* bestaat dan tweeeërlei beschouwing. Volgens de eene is het een vierde naamval, omdat de tweede naamval bij verdwijning altijd plaats maakt voor een vierden; volgens de andere wordt het behandeld als appositie of praedicaatswoord en staat het in denzelfden naamval als *glas*. Volgens de eerste beschouwing (Terwey, Spraakkunst) zegt men dus: *een glas rooden wijn smaakt lekker*; volgens de andere (L. A. te Winkel) zegt men: *een glas roode wijn smaakt lekker*. Zelfstandigheden, die van elkander afgekomen zijn, behooren bij elkander, zoodat ook de tweede naamval gebruikt wordt om het *bijeen behooren* en als onderdeel daarvan

bloedverwantschap uit te drukken, b. v. *de God der liefde, de broeder des konings*. Eene werking, door eenig onderwerp ver-richt, kan beschouwd worden als van dat onderwerp afgekomen te zijn, vandaar dat men bij zelfstandige naamwoorden, die eene werking uitdrukken, den naam van het onderwerp dier werking als bepaling in den tweeden naamval plaatst, welke buigingsvorm dan *onderwerps tweede naamval* genoemd wordt; b. v. *de intocht des keizers, de loop der rivier, de opkomst der republiek*; bij transitieve werkwoorden past het onderwerp de werking op het lijdend voorwerp toe; brengt dus m. a. w. de werking bij dat lijdende voorwerp, zoodat werking en lijdend voorwerp voorgesteld kunnen worden als met elkander vereenigd te zijn, als bij elkander te behooren; bij zelfstandige naamwoorden, die eene werking uitdrukken, komt dus ook de naam van het lijdende voorwerp als bepaling in den tweeden naamval, welke vorm dan *voorwerps tweede naamval* heet; b. v. *de vervolging der ketters, het slachten der runderen, de inzegening des huwelijks*. Eene zelfstandigheid, die van eene andere afgekomen is, was vóór dat afkomen met die andere vereenigd en is er nu van gescheiden; de tweede naamval kan daarom ook eene scheiding uitdrukken (*scheidings tweede naamval*): *Hij week, de balling 's lands, uit have en goed gestooten* (Tollens). In verreweg de meeste gevallen kan de betrekking, door deze tweede naamvallen uitgedrukt, ook uitgedrukt worden door het voorzetsel *van* (dat oorspronkelijk ook op eene afkomst wijst), in welk geval men zegt, dat de tweede naamval door dat voorzetsel omschreven wordt.

Bijvoeglijke naamwoorden staan in den volzin als bepaling bij een zelfstandig naamwoord en noemen dan eene hoedanigheid of eigenschap, die niet door de werking van den geest aan de bepaalde zelfstandigheid wordt toegekend, maar die beschouwd wordt als van den aanvang af in de zelfstandigheid aanwezig te zijn; zulke bijvoeglijke naamwoorden dienen dus niet als gezegde of praedicaat in den volzin, maar noemen een der toebehoorende eigenschappen of attributen der bepaalde zelfstandigheid; we zeggen dan, dat die bijvoeglijke naamwoorden *attributief* gebruikt zijn, terwijl het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord als gezegde *praedicatief* wordt genoemd. Met die attributief gebruikte

bijvoeglijke naamwoorden behooren ook de deelwoorden en de bijvoeglijk gebruikte voornaamwoorden en telwoorden tot dezelfde soort van bepalingen. In den regel staan die bijvoeglijke naamwoorden vóór het zelfstandig naamwoord dat zij bepalen, en richten zich dan in buigingsvorm naar dat bepaalde woord; vroeger kwamen ze ook achter dat woord voor en bleven dan onverbogen, zooals we tegenwoordig nog kunnen opmerken in uitdrukkingen als: *God almachtig; Staten-Generaal; moederlief; liefste mijn*. In voorbeelden als *Karel de Stoute, Frederik de Groote* is het minder goed te spreken van een attributief bijvoeglijk naamwoord als bepaling bij *Karel* en *Frederik*; de hoofdletter, waarmede *Stoute* en *Groote* geschreven worden, wijst er reeds op, dat we hier te doen hebben met als zelfstandig naamwoord gebruikte bijvoeglijke naamwoorden; zoodat deze bepalingen behooren tot de reeds behandelde bijstellingen. Men verbuige dus die woorden als zelfstandige naamwoorden en schrijve b. v. *het leven van Frederik den Groote*.

Evenals een zelfstandig naamwoord als naamwoordelijk gezegde bij een der zinsdeelen, dus als praedicaatswoord, kan voorkomen, evenzoo kan zulks het geval zijn met een bijvoeglijk naamwoord of als zoodanig gebruikt deelwoord. Naamwoordelijke gezegden toch zijn niet enkel substantieven, maar ook adjectieven. In de voorbeelden: *En ik, uw dichter, nederziggend, Van weemoed bij uw grafterp zwiggend, Naar ademtocht en laafnis hijgend, Zing bij dat graf uw lof naast dien van 't vaderland* (Helmers); *opgeruimd en tevreden ging hij aan zijn werk; wij noemen u groot; gebakken smaakt die visch beter dan gekookt*, zijn *nederziggend, zwiggend, hijgend, opgeruimd, tevreden, groot, gebakken* en *gekookt* praedicaatswoorden bij *ik, hij, u* en *visch*. Is zulk een praedicaatswoord een objectief bijvoeglijk naamwoord of een tegenwoordig deelwoord van een objectief werkwoord, dan kan er zelfs nog weer een voorwerp bij komen. *Het spoor bijster dwaalde hij den geheelen nacht rond; wij zaten bij het vuur, elkander vroolijke geschiedenissen vertellende*.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat bijvoeglijke naamwoorden, als praedicaatswoord optredende, praedicatief gebruikt zijn.

Ook werkwoordelijke gezegden kunnen door een praedicaatswoord worden uitgedrukt. Dan is dat woord natuurlijk de onbepaalde wijs van een werkwoord, dat, objectief zijnde, ook weer een voorwerp bij zich kan hebben. *Wij zien den vogel vliegen. Wij hooren den onderwijzer den kinderen een verhaal voorlezen.*

Bijwoorden komen in den zin voor meestal als bepalingen bij werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. In dat geval verschillen ze van de voorwerpen hierin, dat de laatsten noodwendige aanvullingen zijn van de beteekenis van werkwoord en bijvoeglijk naamwoord, terwijl de bijwoorden een bijkomend begrip noemen, dat de beteekenis van het bepaalde woord beperkt. Ze noemen dan eene hoedanigheid van de werking of van de in het bijvoeglijk naamwoord uitgedrukte hoedanigheid, den graad, waarin werking of hoedanigheid gedacht moeten worden, de plaats of den tijd, waarin men zich werking of hoedanigheid voorstelt, de eene of andere omstandigheid, die op werking of hoedanigheid geen invloed uitoefent, maar die haar als 't ware vergezelt; — of wel, ze hebben betrekking op de modaliteit, in welk geval ze echter niet tot de bepalingen in den zin behooren. (Zie blz. 5).

Zoo zijn in de voorbeelden: *het paard loopt hard*, de woorden *hard* en *helder* bijwoorden van hoedanigheid als bepaling bij de woorden *loopt* en *blauw*; — in: *die tijding verheugt mij zeer*; *het is van daag vrij koel* de woorden *zeer* en *vrij* bijwoorden van graad als bepaling bij de woorden *verheugt* en *koel*; — in: *hier wonen wij*; *mijn broeder komt thuis* de woorden *hier* en *thuis* bijwoorden van plaats als bepaling bij de woorden *wonen* en *komt*; — in: *voorheen gevoelden wij ons niet gelukkig*, *thans ontbreekt ons niets* de woorden *voorheen* en *thans* bijwoorden van tijd als bepaling bij de woorden *gevoelden* en *ontbreekt*; — in: *wil slechts*, *en ge zult kunnen*; *gij wendt vergeefs al die moeite aan* de woorden *slechts* en *vergeefs* bijwoorden van omstandigheid als bepaling bij de woorden *wil* en *wendt aan*. Evenals die bijwoorden toegevoegde bepalingen zijn van werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden, zoo kunnen ze ook zelf weder nader bepaald worden door andere bijwoorden; zoo kan bv. in den zin: *uw broeder schrijft mooi* het bijwoord van hoedanigheid *mooi* weder nader bepaald worden

door een bijwoord van graad, en we krijgen dan den zin: *uw broeder schrijft zeer mooi.*

De beperking van de beteekenis van eenig werkwoord of bijvoeglijk naamwoord door eene dergelijke bijwoordelijke bepaling bestaat dikwijls hierin, dat de werking of de hoedanigheid voorgesteld wordt in eene zekere betrekking tot de eene of andere zelfstandigheid; in welk geval men die zelfstandigheid noemt of aanwijst door middel van een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord en de betrekking, waarin werking of hoedanigheid tot die zelfstandigheid gedacht moet worden, uitdrukt door een voorzetsel; dan krijgen wij bepalingen als in de volgende voorbeelden: *het boek ligt op de tafel; niemand is gelukkig voor zijn dood; hij wandelde met zijn broeder*, enz. Die bepalingen, bestaande uit een door een voorzetsel geregeerd zelfstandig naamwoord, staan dus in dienst met een bijwoord gelijk, en dragen den naam van bijwoordelijke bepalingen.

Het verschil tusschen die bijwoordelijke bepalingen en de oorzakelijke voorwerpen, die ook dikwijls een voorzetsel vereischen om hunne betrekking tot het gezegde uit te drukken (zie blz. 8), is hetzelfde als dat tusschen bijwoorden en voorwerpen, waarop in dit Hoofdstuk reeds gewezen is.

Tot dusverre hebben we de bijwoorden en daarmede gelijkstaande uitdrukkingen alleen beschouwd als bepalingen bij werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden; we kunnen ons echter niet alleen werkingen en hoedanigheden, maar ook zelfstandigheden voorstellen in eene zekere betrekking tot de eene of andere zelfstandigheid; van daar, dat we de bijwoordelijke bepaling ook aantreffen bij zelfstandige naamwoorden, bv. *dat hij er een meisje zonder geld gevraagd heeft tot zijn vrouw*, waarin *zonder geld* eene bijwoordelijke bepaling van omstandigheid is bij *meisje*.

Het verschil tusschen eene dergelijke bepaling en een bijvoeglijk naamwoord springt terstond in het oog. Het bijvoeglijk naamwoord toch is de naam eener hoedanigheid, die aan de zelfstandigheid eigen is; de bijwoordelijke bepaling noemt eene uitwendige betrekking, waarin we ons de zelfstandigheid denken. Zoo is de plaats, waar zich eene zelfstandigheid bevindt, natuurlijk niet te beschouwen als eene hoedanigheid van die zelfstandigheid, maar kan toch

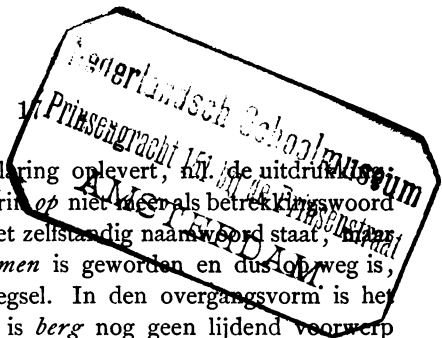
aangeduid worden tot nadere bepaling er van; we doen dat dan niet met een bijvoeglijk naamwoord, maar met een bijwoord of bijwoordelijke bepaling van plaats en zeggen: *het derde huis links, mijn oom te Delft*.

De gewoonte echter, een zelfstandig naamwoord nader te bepalen door een bijvoeglijk naamwoord, heeft er toe geleid, van bijwoorden van tijd bijvoeglijke naamwoorden te maken, die evenwel alleen aan hun vorm als zoodanig te herkennen zijn, bv. *de toenmalige regeering, de huidige dag*.

Nog op eene soort van bijwoordelijke bepaling moeten we in dit Hoofdstuk de aandacht vestigen, nl. op het zelfstandig naamwoord, dat zonder eenig voorzetsel als bijwoordelijke bepaling bij werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden optreedt. We vinden voorbeelden van dat gebruik in: *hij heeft een uur geslapen; die weg is eene mijl lang, dat kost een rijksdaalder, een liter water weegt een kilogram*, waarin de zelfstandige naamwoorden *uur, mijl, rijksdaalder* en *kilogram* optreden als bijwoordelijke bepalingen van maat bij de woorden *slapen, lang, kosten* en *wegen*. Hoewel de dienst van die woorden bijwoordelijk is, zoo blijven het toch zelfstandige naamwoorden; wegens den dienst, dien ze in den volzin verrichten, draagt hun buigingsvorm den naam van *bijwoordelijken vierden naamval*.

Zoo ziet men soms ook zelfstandige naamwoorden in den tweeden naamval als bijwoordelijke bepaling optreden; hun buigingsvorm heet dan *bijwoordelijke tweede naamval*. Zoo vormen in: *des morgens staan wij vroeg op; des winters is het koud* de verbogen zelfstandige naamwoorden *morgen* en *winter* bijwoordelijke bepalingen en staan in den bijwoordelijken tweeden naamval.

Nog een vorm van de bijwoordelijke bepaling verdient de aandacht. Vergelijken we de zinnen: *wij klimmen op den berg* en *wij beklommen den berg* met elkander, dan zien we dat in den tweeden zin het werkwoord het voorzetsel geheel in zich heeft opgenomen; het voorzetsel *op* is overgegaan in het voorvoegsel *be*, dat het werkwoord transitief heeft gemaakt; *berg* is in den eersten zin het zelfstandige deel der bijwoordelijke bepaling, in den tweeden zin het lijdend voorwerp. Tusschen die uitdrukkingen bestaat echter een overgangsvorm, die juist als zoodanig

de meeste moeite bij de verklaring oplevert, n.l. de uitdrukking *wij klimmen den berg op*, waarin *op* niet meer als betrekkingwoord tusschen het werkwoord en het zelfstandig naamwoord staat, maar meer eene bepaling van *klimmen* is geworden en dus *op* weg is, over te gaan in een voorvoegsel. In den overgangsvorm is het een bijwoord. In dien vorm is *berg* nog geen lijdend voorwerp maar behoudt nog den naamval, dien het woord had als regeering van het voorzetsel *op*. Het is verkeerd het dan te behandelen als lijdend voorwerp. Zinnen als: *De nokken worden opgestegen* (Tollens); *Zij zien hun makkers lot in 't langsgesleurde spoor* (ibid.); zijn dus af te keuren. In den overgangsvorm behoudt het zelfstandig naamwoord nog de positie, die het in den eersten vorm had.

Bij de objectieve vragen (zie blz. 4) wordt het onbekende zinsdeel aangeduid door een vraagwoord, dat zelfstandig vragend voornaamwoord, bijvoeglijk vragend voornaamwoord of vragend bijwoord is, naar den zelfstandigen, bijvoeglijken of bijwoordelijken aard van het onbekende zinsdeel. *Wie klopt daar? Wat wilt gij? Welke boeken leest gij het liefst? Hoedanige sigaren verkiest gij? Waar wilt gij plaats nemen? Hoe laat is het?*

Beschouwen we nu de behandelde deelen van een volzin nog eens nader, dan zien we, dat ze behooren tot drie wel onderscheiden soorten en dat we kunnen spreken van *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke zinsdeelen*. Tot de eerste soort behooren dan die woorden, welke een op zich zelf staand begrip noemen, dus de woorden, die het onderwerp, het gezegde, de voorwerpen of eenige andere zelfstandigheid noemen of aanwijzen. Elk zelfstandig naamwoord is dus een zelfstandig zinsdeel, dat soms met een voorzetsel vereenigd dient om eene bijwoordelijke bepaling te vormen, maar dat, op zich zelf beschouwd, als naam van een op zich zelf staand begrip, zelfstandig van aard blijft; het werkwoord, en in een hoedanigheidszin het praedicatieve bijvoeglijk naamwoord, behooren ook tot de zelfstandige zinsdeelen. De tweede soort bevat de attributieve bijvoeglijke naamwoorden, terwijl de bijwoorden en de bepalingen bestaande

uit een voorzetsel met zijne regeering de bijwoordelijke zinsdeelen vormen. Tot behoorlijke onderscheiding van de hoofdsoorten van bijzinnen (zie het volgende Hoofdstuk) is deze verdeeling der zinsdeelen noodzakelijk.

DE BIJZIN.

Volzinnen, die geene andere zinsdeelen bevatten, dan die door een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord of voornaamwoord, een werkwoord of een bijwoord of bijwoordelijke uitdrukking worden genoemd, heeten enkelvoudige zinnen; bevatten zij echter een of meer zinsdeelen, die zelf ook weer eene gedachte uitdrukken, dus die, op zich zelf beschouwd, ook volzinnen zijn, dan noemt men ze samengesteld, en de zinnen, die in zulk een samengestelden zin als zinsdeel optreden, dragen den naam van bijzinnen. Zoo zijn in: *wij vertrouwen, dat gij uw plicht zult doen; hier is het boek terug, dat gij mij geleend hebt; waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen; als het morgen niet regent, gaan wij wandelen*, de zinnen: *dat gij uw plicht zult doen, dat gij mij geleend hebt, waar liefde woont en als het morgen niet regent* bijzinnen.

De zin, die de hoofdgedachte in een samengestelden volzin bevat, draagt den naam van hoofdzin; *de Heer gebiedt zijn zegen* is dus de hoofdzin, waarbij *waar liefde woont* behoort; is zulk een bijzin echter een der noodwendige zinsdeelen, dan is het natuurlijk onmogelijk, den hoofdzin zonder den bijzin aan te geven. Een opmerkelijk verschil tusschen hoofdzin en bijzin is de zinsbouw. Vindt men in den hoofdzin in den regel het onderwerp vooraan, dan het gezegde en vervolgens de bepalingen, eene constructie, waarvan in zooverre wordt afgeweken, dat het gezegde soms vóór het onderwerp, en een der bepalingen soms aan het begin van den zin komt te staan, de bouw van den bijzin eischt dat het gezegde geheel achter de bepalingen kome. In een hoofdzin zou men zeggen: *gij zult uw plicht doen*; in den bijzin wordt het: *dat gij uw plicht zult doen*. De onderlinge opeenvol-

ging der zinsdeelen in den bijzin is dus *onderwerp*, *bepalingen*, *gezegde*.

Evenals de andere zinsdeelen behooren ook de bijzinnen tot drie soorten, nl. zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke. Evenals elk zelfstandig zinsdeel een op zich zelf staand begrip noemt, evenzoo noemt een zelfstandige bijzin eene op zich zelf staande gedachte; evenals het zelfstandig naamwoord soms met een betrekkingwoord eene bijwoordelijke bepaling vormt, zoo kan de zelfstandige bijzin met een betrekkingwoord een bijwoordelijke bijzin worden; zonder dat betrekkingwoord, dus geheel op zich zelf beschouwd, blijft hij zelfstandig van aard. De overeenkomst tusschen een zelfstandigen bijzin en een zelfstandig naamwoord, — de eene noemt eene gedachte, het andere noemt eene zelfstandigheid — brengt van zelf mede, dat de dienst, dien een zelfstandige bijzin in den samengestelden zin verricht, ook overeenkomt met den dienst van een zelfstandig naamwoord in den enkelvoudigen zin. In: *wij vertrouwen, dat gij uw plicht zult doen*, noemt de bijzin de op zich zelf staande gedachte *gij zult uw plicht doen* en is dus een zelfstandige bijzin; de dienst is die van lijdend voorwerp in den samengestelden volzin. Bijvoeglijke bijzinnen komen overeen met attributieve bijvoeglijke naamwoorden; ze bevatten eene gedachte, die eene bepaling van eene zelfstandigheid inhoudt; dat kan natuurlijk niet, of die zelfstandigheid moet in dien bijzin aangeduid worden. Zoo bevat in: *hier is het boek terug, dat gij mij geleend hebt*, de bijzin de gedachte *gij hebt het mij geleend*, die hier als bepaling bij *het boek* optreedt, en waarin daarom dat boek door een voornaamwoord *het* (in den bijzin *dat*) aangeduid moet zijn. De bijwoordelijke bijzin komt volkomen overeen met de bijwoordelijke bepaling. Evenals een zelfstandig naamwoord met het voorzetsel, dat als betrekkingwoord dienst doet, eene bijwoordelijke bepaling vormt, zoo wordt ook de bijzin, die zonder betrekkingwoord eene op zich zelf staande gedachte zou noemen en dus zelfstandig zou zijn, met dat betrekkingwoord (in den samengestelden zin geen voorzetsel maar een voegwoord) bijwoordelijk.

Uiterlijke kenmerken van de drie hoofdsoorten van bijzinnen zijn dus:

1. de zelfstandige bijzin noemt eene op zich zelf staande gedachte, dus bezit geen woord, dat de betrekking aanduidt, waarin die gedachte tot de gedachte uit den hoofdzin wordt voorgesteld.

2. de bijvoeglijke bijzin noemt eene gedachte, die eene bepaling bij eene zelfstandigheid inhoudt; die bijzin moet dus een woord bevatten, dat de zelfstandigheid aanduidt, die door de gedachte uit den bijzin bepaald wordt.

3. de bijwoordelijke bijzin moet een woord bevatten, dat de betrekking aanduidt, waarin de inhoud van den bijzin tot het bepaalde zinsdeel van den hoofdzin gedacht wordt.

DE ZELFSTANDIGE BIJZIN.

Alvorens na te gaan, welke diensten door den zelfstandigen bijzin in den samengestelden volzin verricht kunnen worden, zullen we eerst even de aandacht vestigen op den inhoud van den zelfstandigen bijzin zelf. Die inhoud kan eene gedachte zijn, waarin zoowel de toekenning of ontzegging van het gezegde aan het onderwerp als elk der deelen waaruit ze bestaat volkomen bekend is, — maar kan ook eene subjectieve of eene objectieve vraag zijn. Zoo kan b.v. zoowel het stellige oordeel *het paard loopt in de wei* als de subjectieve vraag *loopt het paard in de wei?* of de objectieve vraag *waar loopt het paard?* als zelfstandige bijzin voorkomen. Het verschil tusschen die stellige oordeelen en vragen kan niet, zooals in den onathankelijken zin, aangeduid worden door de woordschikking, daar die voor de verschillende bijzinnen steeds dezelfde is; daarom wordt hier dat verschil aangeduid door de wijze, waarop de bijzin met den hoofdzin verbonden wordt. Eene vraag bevat eene onzekerheid en wel, waar de vraag subjectief is, eene onzekerheid aangaande het al of niet plaats hebben der handeling; diezelfde onzekerheid bestaat ook, zooals we later zien zullen, bij den voorwaardelijken bijzin; het voorwaardelijk voegwoord is derhalve bij uitstek geschikt om eene dergelijke onzekerheid aan te duiden; vandaar dat de zelfstandige bijzin, die eene subjectieve vraag

bevat, aan den hoofdzin verbonden wordt met het onderschikkend voegwoord *of*, dat oorspronkelijk *indien* beteekent en dus eigenlijk een voorwaardelijk voegwoord is. Bevat de bijzin geene onzekerheid, maar een stellig oordeel, dan wordt hij verbonden met het voegwoord *dat*, dat dan voor den zelfstandigen zin staat zooals een lidwoord voor een zelfstandig naamwoord en daarom wel eens zinslidwoord genoemd wordt; aangezien dat voegwoord niets anders doet dan den bijzin, die eene op zich zelf staande gedachte uitdrukt, aan den hoofdzin te verbinden, zonder eenigerlei betrekking uit te drukken, draagt het den naam van *grammatisch verbindend voegwoord*; een naam, dien men ook wel aan het voegwoord *of* voor de subjectieve vraag als zelfstandigen bijzin geeft, omdat het voorwaardelijk karakter van dit voegwoord daar toch niet meer in het oog valt. Bevat de bijzin eene objectieve vraag, dan wordt meestal, en vooral in de schrijftaal, het bindingswoord niet uitgedrukt; omdat de objectieve vraag ook iets onzekers bevat, zou dat bindingswoord *of* kunnen zijn; daar die onzekerheid echter niet het al of niet plaats hebben der handeling betreft, dus de inhoud van den zin weer veel op een stellig oordeel gelijkijkt, zou het ook wel *dat* kunnen zijn; welnu, in de spreektaal en soms voor de versmaat in de schrijftaal wordt bij de objectieve vraag als zelfstandigen bijzin een der beide voegwoorden achter het vraagwoord ingelascht. Dit vraagwoord blijft vragend voornaamwoord of bijwoord en mag dus nooit als bindingswoord worden beschouwd. Gebruiken we de bovengenoemde volzinnen als zelfstandige bijzinnen, dan krijgen we de samengestelde zinnen: *ik zeg u, dat het paard in de wei loopt; ik weet niet, of het paard in de wei loopt; wij weten niet, waar (of) het paard loopt*. De subjectieve en objectieve vragen als zelfstandige bijzinnen voorkomende, dragen den naam van *subjectieve en objectieve afhankelijke vragen*. *Een schaduw glijdt langs 't vensterglas: — Wie of daar was? —* (ter Haar). *Zeg, wie je 't liefst behouden zou, En wie je 't best kunt missen.* (ibid.) *Vraag eens bij Mantz, of 't lang zal duren Eer hij ons 't nieuw servies kan sturen.* (v. Lennep). *Want ieder wist, hoe ze over de aard Haar rijke gaven strooide: Hoe zij en weide en bosch en gaard Met frissche kleuren tooide.* (ibid.).

Wie weet, hoe weinig of er zijn, onder dien stroom van belangstellenden van thans, die over eene maand zich nog herinneren zullen, dat ik er geweest ben. (Busken Huet).

Soms gebeurt het, dat men in plaats van den zelfstandigen bijzin met *dat*, die een stellig oordeel bevat, eene objectieve afhankelijkke vraag gebruikt met het vragend bijwoord van hoedanigheid *hoe*. Dan wijst de bijzin op de manier, waarop de werking plaats heeft, terwijl men het plaatsgrijpen zelf bedoelt, men heeft dus te doen met eene figuurlijke uitdrukking en wel met eene metonymia. Bij de ontleding echter beschouwt men de uitdrukkingen zooals ze werkelijk zijn; men rangschikt dus een dergelijken zelfstandigen bijzin onder de objectieve afhankelijkke vragen en noemt *hoe* een vragend bijwoord van hoedanigheid. Wel wachte men zich, dat woord *hoe*, omdat men zonder figuurlijke taal *dat* zou gebruiken, een grammatisch verbindend voegwoord te noemen.

We hebben in de vorige les gezien, hoe Maurits in 1625 stierf en opgevolgd werd door Frederik Hendrik. Het ontging harer aandacht geheel, hoe aan het andere einde der gracht de breede ophaalbrug werd nedergelaten, en eene fraaie koets de poort van het kasteel binnenrolde (Cremer.) Hij zag het immers, hoe zij, na het vernemen dier treurige waarheid, hare dagen in droefheid had doorgebracht; hoe zij niet meer dartel liefkoozend, maar schuchter zijne goedheden had beantwoord; hij zag immers, hoe zij steeds alle bezoeken zocht te ontvlieden; hoe zij schroomvallig de oogen nedersloeg wanneer een dienstbode haar met eerbied naderde, en hoe dikwerf een donker rood hare wangen kleurde wanneer een adellijk bezoeker, al schertsend, den mindere in zijne handelingen bespottelijk zocht voor te stellen. (ibid.).

De diensten, die een zelfstandige bijzin in een samengestelden zin kan verrichten, komen overeen met die van een zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamwoord in den enkelvoudigen zin. Zoo vinden we den zelfstandigen bijzin

1. als *onderwerp*; b.v. *het is u zeker bekend, dat we morgen allen naar Amsterdam vertrekken; het is nog niet zeker, of grootvader ook mee gaat. Later zal het blijken, of nadere bekendheid tusschen u en mij ons dienstig zal zijn* (Mevr.

Bosboom—Toussaint); *wie u dat gezegd heeft, is mij een raadsel.*

2. als *gezegde* in een hoedanigheidszin; b.v. *mijn eerste wensch is, dat het u wel moge gaan; de vraag is hier niet of uw broeder zal komen, maar de vraag is waar hij zijn intrek nemen zal.*

3. als *lijdend voorwerp*; b.v. *onze vriend berichtte ons, dat hij spoedig zou verhuizen; we zouden gaarne van u vernemen of gij het boek reeds uitgelezen hebt en met welke gelegenheid gij het terug zult zenden. O, vraag mij niet, wat mijn gemoed In zulke stonden zuchten doet* (Beets). *Ze ontcijfren, wien de zorg van Demewold verstak in 't eenzaam Valkenbosch* (Staring).

4. als *oorzakelijk voorwerp*; b.v. *hij schaamde zich, dat hij zich zoo kinderachtig had aangesteld; men twijfelde, of hij wel komen zou; we zijn zeer benieuwd, wat vader er van zeggen zal. Bewust van waar zijn afkomst rekt, Ziet hij den kreits voorbij, die de aarde is afgeteekend* (Tollens). *Zich verbazende, dat de schildwacht zoo slaperig kijkt en waarom hij geen blinkende stevels meer draagt als te voren* (Beets).

Als *belanghebbend voorwerp* kan de zelfstandige bijzin niet optreden. Bij de behandeling van dat voorwerp hebben we gezien, dat het de naam is der zelfstandigheid, die het voor- of nadeel der werking ondervindt; nu noemt de zelfstandige bijzin geene zelfstandigheid, maar eene gedachte, d. i. de toekenning of ontzegging van een gezegde aan een onderwerp; zulk een begrip kunnen we ons toch moeielijk voorstellen als een persoon, die eenig voor- of nadeel ondervindt, en zoo kunnen we den zelfstandigen bijzin niet laten optreden als belanghebbend voorwerp.

5. als *bijstelling* of *praedicaatswoord* bij een zelfstandig naamwoord; b.v. *de gedachte, dat God tot u als werktuig zijner plannen beperkt zou zijn, mag u nooit verblinden* (A. S. C. Wallis). *Ik huiver bij de gedachte, dat het der pen misschien evenmin meer een dankbaar onderwerp oplevert als het penseel* (Potgieter). *Hoe streelt hem de gedachte, Dat aller oog op zijn Minone's intree wachtte* (Beets). *Houde men ons de vraag ten goede, welke soort van nieuwsgierigheid er gescholen hebbe in de gretige lezing zijner werken.* (Potgieter). *De vragen, of het nog lang duren zal en wanneer er een einde aan komt, worden eindelijk vervelend.*

6. als *tweeden-naamvalsbe­paling bij een zelfstandig naam­woord*; b.v. *den dag, dat gij hier aangekomen zijt, zullen wij nooit ver­geten. Maar zal wel ooit de stonde dagen, dat zij hem vroolijker zal dragen?* (Beets). *Het bericht, dat uwe zending mis­lukt was, verbaasde ons. Een donder was de maar, de maar dat Borger viel* (Tollens); in welke voorbeelden de bijzin, die eene op zich zelf staande gedachte noemt (*gij zijt hier aange­komen; zij zal hem vroolijker dragen; uwe zending was mis­lukt; Borger viel*) in den samengestelden zin volkomen denzelfden dienst verricht, dien de zelfstandige naamwoorden *uwer aankomst, des dragens, der mislukking en des vals* in den enkelvoudigen zin zouden verrichten.

7. als *bijwoordelijke bepaling van hoedanigheid of graad*; b.v. *gij moet voortaan zoo schrijven, dat ik het lezen kan; hij sprong zoo hoog, dat hij zijn hoofd stootte; die ladder is zoo lang, dat hij niet in deze kamer staan kan.* De reden, waarom we deze bijzinnen, die toch als bijwoordelijke bepaling dienst doen, niet tot de bijwoordelijke bijzinnen brengen, is dezelfde als die, waarom we in de zinnen *hij sprong een voet hoog, die ladder is acht meters lang* de woorden *voet en meters*, die ook als bijwoordelijke bepaling optreden, geen bijwoorden noemen. *Voet en meters* noemen zelfstandigheden; de bijzinnen noemen op zich zelf staande gedachten (*ik kan het lezen; hij stootte zijn hoofd; ze kan niet in deze kamer staan*) zonder eenig betrekkingswoord. *Of zoo zij van tijd tot tijd een woord mede in de schaal legde, het was zoo onbeduidend, dat het den evenaar noch ter rechter noch ter linker deed over­hellen.* (Potgieter).

8. als *bijwoordelijke bepaling van grond*; b.v. *Mijn vriend is zeker plotseling ongesteld geworden, dat hij zoo zonder eenig bericht afwezig blijft.* Wat den dienst betreft, dien hij in den samengestelden zin verricht, komt deze bijzin overeen met de bijzinnen, die we later onder de derde soort van redengevende bijwoordelijke bijzinnen zullen behandelen; de zin noemt echter eene op zich zelf staande gedachte, nl. *zijn zonder bericht afwezig blijven*, zonder eenig betrekkingswoord, waarom hij beter tot de zelfstandige bijzinnen gebracht kan worden, die toch ook,

zooals uit de zinnen sub 7 blijkt, bijwoordelijken dienst kunnen verrichten.

Alvorens dit Hoofdstuk te eindigen, moeten we nog even de aandacht vestigen op de eigenaardigheid, dat zelfstandige bijzinnen, die als voorwerp optreden bij werkwoorden, die een twijfel te kennen geven, de woordschikking van den hoofdzin aannemen, wanneer die werkwoorden met eene ontkenning voorkomen. Wij zeggen b.v. *wij twijfelen, of hij wel komen zal*, maar *wij twijfelen niet, of hij zal wel komen*.

Oogenschijnlijk vinden we diezelfde woordschikking ook in den zelfstandigen bijzin, waar men de woorden van een ander aanhaalt, b.v. *Verleden week schreeft gij mij: „Ik zal u spoedig komen bezoeken”*; toch blijft het zeer de vraag, of we hier wel met een bijzin te maken hebben. De bijzin is een zinsdeel; de geheele samengestelde zin vormt dus één gedachte; welnu, hoe kunnen de woorden van den spreker en die, welke een ander b.v. verleden week uitte, één gedachte vormen? hoe kan in een en dezelfde gedachte een persoon eerst door *mij*, dan door *u*, en een ander persoon eerst door *gij*, dan door *ik* worden aangeduid? Het is beter, zulke zinnen te beschouwen als staande buiten het zinsverband. We krijgen een samengestelden volzin, als we zeggen: *Verleden week schreeft gij mij, dat gij mij spoedig zoudt komen bezoeken*.

DE BIJVOEGLIJKE BIJZIN.

Zooals bij de verdeeling der bijzinnen in hoofdsoorten reeds is opgemerkt, treedt de gedachte, in een bijvoeglijken bijzin uitgedrukt, op als bepaling bij eene zelfstandigheid, en moet zulk een bijzin dus een woord bevatten, dat die zelfstandigheid aanduidt. Dat woord dient dan tevens om den bijvoeglijken bijzin aan den hoofdzin te verbinden; als aanduidder eener zelfstandigheid is het een voornaamwoord, als bewerker van het zinsverband doet het voegwoordelijken dienst; zulk een woord draagt den

naam van *betrekkelijk voornaamwoord*. Zoo kunnen bij het zelfstandig naamwoord *huis* in den zin *wij hebben het huis gekocht* b.v. de volgende zinnen als bepaling gebruikt worden: *het behoorde vroeger aan uwe ouders; uwe ouders hebben het vroeger bezeten; gij zijt in dat huis geboren*, in welk geval de voornaamwoorden *het* en in den 3^{en} zin het zelfstandig naamwoord *huis* vervangen moeten worden door een betrekkelijk voornaamwoord, dat, om het zinsverband te bewerken, wel van plaats verandert, maar in den bijzin denzelfden dienst blijft verrichten en bijgevolg in denzelfden naamval blijft staan. We krijgen dan de samengestelde volzinnen: *Wij hebben het huis gekocht, dat vroeger aan uwe ouders behoorde; Wij hebben het huis gekocht, dat uwe ouders vroeger bezeten hebben; Wij hebben het huis gekocht, in hetwelk gij geboren zijt. U, Heere God! U wil ik zingen, Wiens grootheid tot aanbidding wekt, Wien heerlijkheid en eer omringen, En 't licht gelijk een kleed bedekt; Die boven lucht en stargewemel Uw troonzaal zoldert, en den hemel Uiteenrolt als een tentgordijn, Wien de onweerswolken tot een wagen, De bliksemen en stormwindvulagen Tot boden en trawanten zijn!* (Ten Kate).

Soms gebeurt het, dat de bijvoeglijke bijzin zelf samengesteld is en nog een zelfstandigen bijzin in zich bevat, terwijl het woord, dat de bepaalde zelfstandigheid aanduidt, een zinsdeel is in dien zelfstandigen bijzin. We hebben dit geval, indien we b.v. in den zin *Spreek mij niet over zaken*, het zelfst. naamw. *zaken* nader wenschen te bepalen door den samengestelden volzin: *gij weet dat zij mij geen belang inboezemen*. Dan moet het persoonlijk voornaamwoord *zij* vervangen worden door een betr. voornaamw., dat dan natuurlijk vóóraan komt, maar toch blijft, wat *zij* was, n.l. onderwerp in den zelfst. bijzin en bijgevolg in den 1^{en} naamval staat; we krijgen dan den zin: *Spreek mij niet over zaken, die gij weet, dat mij geen belang inboezemen. Herdenk deze woorden, welke ik hoop dat de laatste zullen zijn, die ik ooit tot u spreken zal* (Cremer). *Het verdroot den gemachtigden langer over den vrede te onderhandelen, welke zij wel begrepen, dat nimmer tot stand zou komen* (ibid.).

In elken bijvoeglijken bijzin is dus het betrekkelijk voornaam-

woord een onmisbaar vereischte; toch komt het geval voor, dat dit woord niet op zich zelf is uitgedrukt, en wel, wanneer het in den bijzin de regeering zou zijn van een voorzetsel. Een voornaamwoord, dat door een voorzetsel geregeerd wordt, maakt met dat voorzetsel soms plaats voor een voornaamwoordelijk bijwoord, waarin we èn voornaamwoord èn voorzetsel als bijwoorden terugvinden; in plaats van het voornaamwoord zien we dan een bijwoord van plaats. Zoo gebruiken we in plaats van *met dit, tot dat*, de aanwijzende voornaamwoordelijke bijwoorden *hiermee, daartoe*; in plaats van *met wat?* het vragende voornaamwoordelijke bijwoord *waarmee?* en zoo kunnen in bijvoeglijke bijzinnen in plaats van *met welke, tot hetwelk*, de betrekkelijke voornaamwoordelijke bijwoorden *waarmee* en *waartoe* voorkomen. In plaats van *het huis, in hetwelk gij geboren zijt*, kan men dus ook zeggen: *het huis, waarin gij geboren zijt. Hem draagt de grond niet meer, waarvan het recht verdreven — De wetten zijn verjaagd; — waarop geen hoefslag meer Zijn voet mag schoren in het worstlen voor 's lands eer* (Tollens). *Wie spant de brug, wie gladt de baan, Waarlangs zij tot elkander gaan?* (ten Kate). Soms komen de deelen van dat betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord in den bijvoeglijken bijzin van elkander gescheiden voor: *o, Zoo 't geweten Nog in u leeft, Droomt gij geen droomen, Waar 't hart bij beeft, Waarbij geen sluimring Op de oogen strijkt, En de Engel troostloos Van 't sterfbed wijkt?* (ten Kate). Als bindingswoord voor den bijvoeglijken bijzin dienen dus het betrekkelijke voornaamwoord en het betrekkelijke voornaamwoordelijke bijwoord.

Tot meerdere duidelijkheid is het soms gewenscht, de bepaalde zelfstandigheid in den bijvoeglijken bijzin niet met een voornaamwoord aan te duiden, maar met een zelfstandig naamwoord te noemen, in welk geval men dat zelfstandig naamwoord door een bijvoeglijk voornaamwoord nader bepaalt. We zouden nl. in den zin: *Ik heb „Majoor Frans” en „de Delftsche Wonderdokter” gelezen* het lijdend voorwerp kunnen bepalen door den zin: *die werken zijn mij zeer goed bevallen*. Dan kunnen we in den bijzin het zelfstandige naamwoord *werken* behouden, en het aanwijzende voornaamwoord *die* vervangen door het betrekkelijke

voornaamwoord *welke*, dat dan als bijvoeglijk betrekkelijk voornaamwoord optreedt. We hebben dan den zin: *Ik heb „Majoor Frans” en „de Delftsche Wonderdokter” gelezen, welke werken mij zeer goed bevallen zijn. Dat gevoel deed groote tranen langs hare blanke kaken vloeien, welke tranen eenigermate haar gemoed verlichten* (Cremer).

Soms bevat de bijvoeglijke bijzin eene bepaling, niet bij eenig uitgedrukt zelfstandig naamwoord, maar bij eene geheele gedachte, die men zich dan natuurlijk als zelfstandigheid voorstelt. De gedachte uit den hoofdzin treedt dan op als antecedent van het betrekkelijk voornaamwoord of betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord, waarmee de bijvoeglijke bijzin aanvangt, b.v. *Uw broeder heeft de gevraagde betrekking gekregen, hetwelk (hetgeen) mij zeer veel genoegen deed. Uw broeder heeft de gevraagde betrekking gekregen, waarom wij ons allen zeer verheugen*. Hierin is *het gekregen hebben der gevraagde betrekking* het antecedent van *hetwelk* en *waarom*.

Uit den dienst van den bijvoeglijken bijzin, nl. het optreden als bepaling bij een zelfstandig naamwoord, blijkt zijne overeenkomst met het attributieve bijvoeglijke naamwoord in den enkelvoudigen zin; die overeenkomst springt ook nog duidelijk in het oog bij een ander verschijnsel. De hoedanigheid, die door een attributief bijvoeglijk naamwoord genoemd wordt, kan zoo sterk op den voorgrond treden, dat alle andere hoedanigheden, die de bepaalde zelfstandigheid bezit, als voor het oog van den waarnemer verdwijnen; ja, dat men de geheele zelfstandigheid gaat aanduiden door alleen die hoedanigheid te noemen, zooals b.v. in den zin: *de tevredene is gelukkig*, waarin de zelfstandigheid *mensch* wordt aangewezen door de hoedanigheid *tevreden* te noemen. Men zegt dan, dat het bijvoeglijke naamwoord *tevreden* zelfstandig gebruikt wordt. Hetzelfde nu doet zich soms voor bij den bijvoeglijken bijzin. De zelfstandigheid, die door zulk een bijzin nader moet worden bepaald, kan in den hoofdzin zoo vaag zijn aangewezen, dat die aanwijzing al hare beteekenis krijgen moet door den bijzin. Dan noemt dus ook die bijzin, evenals in het voorbeeld het attributieve bijv. naamw. *tevreden*, eene zeer op den voorgrond tredende hoedanigheid en kan dan ook, evenals

het genoemde bijv. naamw., dienen om zelf die zelfstandigheid aan te wijzen. De aanduiding in den hoofdzin valt dan weg, evenals in den als voorbeeld gebruikten enkelvoudigen volzin het zelfstandig naamwoord *mensch*. In den zin: *Datgene, wat ik u zeg, kunt gij gerust gelooven*, bevat het bepalingaankondigende voornaamwoord uit den hoofdzin *datgene* slechts eene zeer vage aanwijzing, die eerst beteekenis krijgt door den bijv. bijzin; we kunnen hier dat voornaamwoord *datgene* geheel weglaten en door den bijzin alleen de zelfstandigheid aanwijzen; bv. *Wat ik u zeg, kunt gij gerust gelooven*. Men noemt dan dien bijzin een *zelfstandig gebruikten bijvoeglijken bijzin*, hier in dit voorbeeld dienst doende als lijdend voorwerp in den samengestelden zin. *En 't voelt de koude huiveringen Van die een slechte daad begingen* (Beets). *Maar uit dat bang gekerm verstond. Wie 't hoorde heel haars harten grond* (ibid.). *Zoo kwam en ging, wie hem verzorgde, weder.* (Staring). *Die de boekcel kwam ontsluiten, vond ze (de sleutels) aan den ring der deur* (ibid.). *Want wat ze inwendig heeft geleden, Verkrachtte 't werktuig van de reden* (Beets). *Hoor, het koor wordt aangeheven, Voor wiens fakkel wordt gebluscht* (ibid.). *Wat de oudheid kostbaars wrocht, wat volken en geslachten Omvadenden in 't brein, wat Griek en Romer dachten, Wat kunst en wijsheid schiep, en wulft en wand omstluit, Rijst uit den doodslaap op en klimt zijn graven uit* (Tollens). *Die niet van 't lot het schriklijkst kan verdragen, Moet geen ontsluiting van de toekomst vragen* (Hofdijk).

Men moet wel zorg dragen, zulk een zelfstandig gebruikten bijv. bijzin niet te verwarren met de objectieve afhankelijke vraag; eene verwarring, waartoe de gelijkkluidendheid van de vragende en de betrekkelijke voornaamwoorden soms licht aanleiding zou kunnen geven. Vergelijken we b.v. met elkander: *Ik geloof niet, wat gij daar zegt* en *Wij vragen u, wat gij daar zegt*, dan bevat de eerste zin een bijv. bijzin als bepaling bij het voornaamwoord *datgene*, welke bijzin met weglating van dat voornaamwoord zelfstandig gebruikt wordt. In den tweeden zin is geen voornaamwoord *datgene* weggelaten; daar bevat de bijzin de vraag: *wat zegt gij daar?* en zou het zinsverband uitgedrukt

kunnen worden door invoeging van het voegwoord *of* achter het voornaamwoord *wat*. Deze bijzin is dus zelfstandig en het woord *wat* is daar een vragend voornaamwoord, terwijl het in den zelfstandig gebruikten bijvoeglijken bijzin in het eerste voorbeeld tot de betrekkelijke voornaamwoorden behoort. Hetzelfde verschil bestaat tusschen de bijzinnen in de volgende voorbeelden: *Wie hier aanklopt, wordt binnen gelaten* en *Wie daar klopt weet ik niet. Wie zulk eene betrekking krijgt, mag dubbel tevreden zijn* en *Het is nog onbekend, wie deze betrekking krijgen zal*, enz.

DE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

Bij de verdeeling der bijzinnen in hoofdsoorten is er op gewezen dat een bijwoordelijke bijzin eene gedachte noemt, die door middel van een betrekkingwoord (het voegwoord) in zeker verband tot de hoofdgedachte of een deel daarvan wordt voorgesteld; dat betrekkingwoord doet dan denzelfden dienst als het voorzetsel in den enkelvoudigen zin, terwijl de bijwoordelijke bijzin van de bijwoordelijke bepaling slechts hierin verschilt, dat wat bij dezen eene zelfstandigheid noemt of aanduidt, bij genen plaats maakt voor de uitdrukking eener gedachte; in plaats van zelfstandig naamwoord + voorzetsel, hebben we dus (zelfstandigen) zin + voegwoord. Daar nu de gedachte uit den bijzin in onderscheidene betrekkingen tot de gedachte nit den hoofdzin kan worden voorgesteld, hebben we ook verschillende soorten van bijwoordelijke bijzinnen, terwijl de verschillende aard dier betrekkingen wordt uitgedrukt door verschillende voegwoorden. Die onderscheidene soorten van bijwoordelijke bijzinnen zijn: a. *bijzinnen van plaats*; b. *bijzinnen van tijd*; c. *redengevende bijzinnen*; d. *doelaanwijzende bijzinnen*; e. *gevolg- en gevolgtrekkingaanduidende bijzinnen*; f. *voorwaardelijke bijzinnen*; g. *veronderstellende bijzinnen*; h. *toegevende bijzinnen*; i. *beperkende bijzinnen*; k. *vergelijkende bijzinnen*; l. *verhoudingsbijzinnen*.

In al deze soorten van bijzinnen zullen we zien, dat de aard van den bijzin uitgedrukt wordt door het betrekkingwoord; zoodat we ons hierbij meer dan bij den zelfstandigen en den bijvoeglijken bijzin met het bindingswoord zullen moeten bezig houden.

a. *Bijzinnen van plaats.*

Deze dienen, om de plaats aan te geven, waar de handeling uit den hoofdzin wordt voorgesteld te geschieden of de richting, waarin eene in den hoofdzin uitgedrukte beweging wordt voorgesteld plaats te hebben. Ze doen dit, door ook eene handeling te noemen, die op dezelfde plaats geschiedt of eene beweging, die in dezelfde richting plaats heeft. Zijn plaats of richting van handeling of beweging uit den bijzin dan bij den hoorder bekend, dan maakt de betrekking van gelijkheid van plaats of richting, die door het voegwoord wordt uitgedrukt, dat ook in den hoofdzin plaats of richting hem bekend wordt. De betrekking van gelijkheid van plaats wordt uitgedrukt door het voegwoord *waar*; die van gelijkheid van richting door de voegwoorden *vanwaar*, *waarheen*, *werwaarts*. Zoo hebben we in: *Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen* eene betrekking van gelijkheid van plaats tusschen het wonen en het gebieden, die dienen moet om de plaats van het gebieden te bepalen; zoo bestaat in: *wij gaan waarheen gij ons voert* gelijkheid van richting tusschen het gaan en het voeren, die dienen moet om de richting van het gaan aan te geven. Andere voorbeelden zijn: *wij komen, werwaarts gij ons roept; waar Maas en Waal te zamen vloeit, verheft zich een slot; hij mocht niet gaan, waarheen hij gaarne wilde*, enz.

Bij de behandeling der bijwoordelijke bepalingen in den enkelvoudigen zin hebben we gezien, dat die ook wel voorkomen bij een zelfstandig naamwoord, om de uitwendige betrekking aan te duiden, waarin we ons de genoemde zelfstandigheid denken. Datzelfde geschiedt ook met den bijwoordelijken bijzin van plaats. De bijzin noemt dan eene handeling en het voegwoord, dat de betrekking van gelijkheid van plaats aanduidt, vermeldt dan dat de zelfstandigheid, waarbij de gedachte uit den bijzin als bepaling optreedt, zich op dezelfde plaats bevindt, waarop die handeling geschiedt. In: *de stad, waar gij geboren zijt; wijs mij de plaats, waar ik gezaaid heb* (Multatuli) zijn *waar gij geboren zijt* en *waar ik gezaaid heb* bijwoordelijke bijzinnen van plaats bij de zelfstandige naamwoorden *stad* en *plaats*, omdat het voegwoord *waar* uitdrukt

dat er tusschen de stad en het geboren worden, tusschen de plaats en het zaaien eene betrekking bestaat van gelijkheid van plaats. *Op een eiland vond zij daar 't Plekje, door geen hoop beschenen, Waar ze, in heilige eenzaamheid, Korte dagen weg ging weenen* (Staring). *Hij keerde Naar 't ledig huis zijns vaders weer, Waar stugge smart zijn hart verteerde, En hij der menschen toegang weerde* (Beets). *Hij is al eens op den rug van een walvisch door de zee naar het eiland eener toovergodin gevoerd, waar hem lief en leed wedervaren, waar hij ten slotte door deze in een mirteboom veranderd is* (ibid.). *Dat land is goed — 't is goed gewis — Waar leer en wandel Christlijk is, Waar troost en toevlucht is in 't leed, Waar menschlijkheid ook godsvrucht heet* (Tollens). *Hij spoedde zich de binnenkamer in, waar hij zijn kantoor hield* (Potgieter). *Hij zag rond Langs de effen kim, waar 't helder maantje stond* (ten Kate). *Immer blijft het Land ons lief, Waar we een teedre moeder vonden, Die ons tot de doopvont hief; Waar voor 't eerste werd gemaakt Wat een ziel gelukkig maakt!* (ibid.).

Bij dichters vinden we somtijds, in plaats van het voegwoord *waar*, daar gebruikt, b.v.: *dat Lied, Weleer gedicht, aan d' oeverkant, Daar 't lest haar paden gingen; Daar 't hutje school* (Staring). *Maar de aarde heeft geen plaats, daar ik En gij, zelfs voor een oogenblik, Dezelfde lucht genieten kunnen* (Beets). Aan te bevelen is dat gebruik niet, omdat het voegwoord *daar* dient om den redengevenden bijzin aan den hoofdzin te verbinden.

Men moet wel zorg dragen, de voegwoorden *waar*, *waarheen*, enz. niet te verwarren met de gelijkkluidende vragende bijwoorden, en wel onderscheid te maken tusschen den bijwoordelijken bijzin van plaats en de objectieve afhankelijke vraag als zelfstandigen bijzin. Zoo hebben we in: *Waar uw broeder woont, gaan wij ons ook vestigen* een bijwoordelijken bijzin van plaats met het voegwoord *waar*; in: *waar uw broeder woont, is ons nog niet bekend* eene objectieve afhankelijke vraag als zelfstandigen onderwerpszin met het vragend bijwoord *waar* en met weglating van het voegwoord *of*; in het eerste geval wijst *waar* op gelijkheid van plaats tusschen het vestigen en het wonen, in het tweede

voorbeeld is het plaatsbepaling bij *woont*. Het onderscheid wordt nog duidelijker, als we er op letten, dat de eerste bijzin in den hoofdzin zou kunnen worden herhaald door het bijwoord *daar*, de tweede door het zelfstandige voornaamwoord *dat*.

6. Bijzinnen van tijd.

Deze dienen als tijdbepaling bij de gedachte uit den hoofdzin. Daartoe vermelden zij eene handeling, plaatsgrijpende in een den hoorder bekenden tijd, terwijl het voegwoord de betrekking aanduidt, welke bestaat tusschen dien tijd en den tijd waarop de handeling uit den hoofdzin geschiedt. Die betrekking kan van verschillende aard zijn, waarom de bijzin van tijd met verschillende voegwoorden aan den hoofdzin wordt verbonden. Gelijktijdigheid wordt uitgedrukt door de voegwoorden *als*, *wanneer*, *toen*, *nu*, *terwijl*, *zoodra*; b.v.: *De avond dauwde om Staavrens burch, Als met tragen tred een Vrouwe Binnen de ijzren poorten reed* (Staring). *Als gij komt, staan aller armen open* (Beets). *Zie! als het daagt in het Oosten, dan juicht Gij, heemlen!* (v. Beers). *Wanneer de kindren groot zijn, mijn lief, mijn leveenslust! Dan komt er, na een tijd van zorg, ook weer een tijd van rust* (Beets). *o Schoone Lente Van 't vroom gemoed, Wen, als in Eden, De ziel heur schepper Tot in het suizen des winds ontmoet!* (ten Kate). *Een naam is nimmer machtloos, wen zijn vorm Geboortestar en schutsgeest saam omvlecht* (Hofdijk). *Een moeder viel, luidkeels dankende, aan mijn voet, Toen 't goedig dier van uit den vloed Haar zuigling hijgende aan kwam dragen* (Tollens). *Maar nu hij ziet, dat men hem op zijn leven gaat, wordt hij te fierer* (W. v. Haren). *Er volgt een wilder krijgsgेरucht, Nu schild aan schilden klettert* (Staring). *'t Is al ontzetting en verbazing, nu een stem In 's dwinglands hof zich zal verzetten tegen hem; Nu 't onderdrukte volk, in rang en recht geschonden, Een pleiter voor zijn zaak, een wreker heeft gevonden* (Tollens). *Op de schrapgezette hoeven Verheft hij 't bovenlijf, en blijft beweegloos toeven Met star gevesten blik, van grimmige angst vervuld, Terwijl zijn vochte*

lip zich om den slagrand krult (Hofdijk). *Terwijl gij uwe boeken wegbergt, zal ik mijn brief afmaken; Zoodra de zomer in het land is, trekken wij naar buiten.* Van deze voegwoorden wijst nu op eene gelijktijdigheid in het tegenwoordige, *toen* op eene gelijktijdigheid in het verledene; *als* en *wanneer* (bij dichters ook *wen*) wijzen meer op eene gewoonte van gelijktijdigheid, en laten dus het tijdstip der handelingen onbepaald; — *als* te gebruiken in plaats van *toen* is als Germanisme af te keuren; — ook *terwijl* laat dat tijdstip onbepaald en wijst op een samen-vallen van twee handelingen over haar geheelen duur; *zoodra*, dat eigenlijk als bijwoord in den hoofdzin thuis behoort en gevolgd moest worden door een vergelijkenden bijzin, wijst op het *onmiddellijk* plaatsgrijpen der eene handeling, als de andere geschiedt. De afkorting van *terwijl* tot *wijl*, b.v.: *In beide legers, opgetogen, Vest Rochus ieders geest en oogen; Het eene prijst dien raren moed, Wijl 't andre, des te meer vervolgen, Laat duizend kogels hem vervolgen* (O. Z. v. Haren); *De Brave zwoer 't en rent van daar, Wijl 't nuchter veld nog dauwt* (Staring); *Zoo roept hij, wijl de dageraad Aan Barchems hoogten flonkert* (Staring) vindt men alleen bij dichters; in proza geldt *wijl* alleen als afkorting van *dewijl*.

De gewoonte om betrekkingen in den tijd voor te stellen onder den vorm van betrekkingen in de ruimte, eene gewoonte, die duidelijk blijkt uit het gebruik der voorzetsels *voor*, *na*, *in*, *tusschen*, *op*, enz., doet ook soms het voegwoord van plaats *waar* en zelfs *daar* optreden tot inleiding van een bijzin van tijd, b.v.: *Waar alles ons begeeft en wij ons zelven derven, Biedt gij den laafdrunk, die ons juichende doet sterven* (Feith). *Vraag naar hartelust, mits ge mij de vrijheid gunt om te zwijgen, waar 't antwoorden mij niet gelegen komt* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Terwijl roept snuivend, De manen wuivend, Het ros overluid, Daar 't hinnikt en stampvoet, zijn vrijheid uit!* (ten Kate). *Hij droeg naar deze Aard, oord van strijd en verdriet, De ziel van een kind, daar hij zong* (ibid.).

Ongelijktijdigheid wordt uitgedrukt door de voegwoorden *voordat*, *eerdat*, *alvorens*, *nadat*, *sedert*, *sinds*. De eerste drie voegwoorden duiden aan, dat de handeling in den hoofdzin die van den

bijzin voorafgaat, de drie laatste, dat de handeling uit den hoofdzin later plaats heeft dan die uit den bijzin. *Voordat hij verder ging, bedacht hij zich even. O, diepgezonken vorstenstad! Eer(dat) ooit mijn voet uw grond betrad, kende ik alleen u in uw luister!* (Ledeganck). *Alvorens wij een besluit nemen, dienen we over de gevolgen behoorlijk na te denken. Onze vriend vertrok, nadat hij van ons allen een hartelijk afscheid genomen had. Sedert hij vertrokken zijt, is het zeer stil bij ons; Het vooruitsicht was niet helderder geworden, sedert hij zijner aangeboren zucht voor de kunst botvieren mocht* (Potgieter). *Thans — drie eeuwen zijn verzwonden, sinds die gruwel is geschied* (Hofdijk). *'t Is lang, sinds hier de leeuwbanier ontplooid werd* (Ledeganck).

Bijzinnen van tijd met de voegwoorden *totdat* en *zoolang* dienen om den duur der handeling uit den hoofdzin te bepalen; ze doen dit echter op verschillende wijze. *Totdat* zegt, dat de handeling uit den hoofdzin ophoudt op het tijdstip, dat die uit den bijzin geschiedt; *zoolang* wijst op gelijkheid van duur tusschen beide handelingen. Eigenlijk behoorde *zoolang* als bijwoord in den hoofdzin, en moest dan gevolgd worden door een vergelijken-den bijzin. *Een ieder doe, wat plicht gebiedt, totdat het leven hem ontvliedt. O Poëzie, gezegend Engelenbeeld, Zoolang gij leeft, is de aarde niet misdeeld* (Alberdingk Thijm).

Het voegwoord *zoovaak*, dat evenals *zoodra* en *zoolang* als bijwoord eigenlijk in den hoofdzin tehuis behoort, en door een vergelijkenden bijzin moest worden gevolgd, sluit zich in beteekenis het meest aan bij de voegwoorden *als*, *wanneer*, enz. Het drukt echter niet enkel gelijktijdigheid uit, maar wijst op herhaalde gelijktijdigheid. De handeling uit den bijzin valt herhaaldelijk voor, en steeds valt die uit den hoofdzin er mee samen, b.v.: *Zoovaak men het woord tot hem richtte, kreeg hij eene kleur.*

Van de voegwoorden *voordat*, *eerdat* en *totdat* moet nog worden opgemerkt, dat het eigenlijk voegwoordelijke bestanddeel *dat* wel eens wegvalt, zoodat we dan de voegwoorden *voor*, *eer*, en *tot* hebben. *Daar stond hij 't laatst geschoord — tot elken kamp gereed, Tot hem de grond ontzoonk, waarvoor hij pleitte en streed* (Tollens). *Houw af de handen, eer ze 't hoofd gena-*

ken En wijden van den moedermoordenaar! (Hofdijk). *De moeder was mij alles, voor zij 't kind Mij baarde reeds* (ibid.).

Ook bijwoordelijke bijzinnen van tijd komen soms voor ter bepaling van een zelfstandig naamwoord, dat dan een tijdstip aanduidt, zooals de woorden dag, jaar, enz. *Een roof Der wijs- en vrijheid van gansch andre tijden, Toen al de vogelkens des hemels zich verblijdden En bij u nestelden in schaduw van den boom Geplant in martlaarsbloed bij d' Evangeliestroom* (da Costa). *Neen! de eeuwen zijn niet meer, toen Zendeling en Herder In daaglijksch lijfsgevaar zijns Konings rijk steeds verder In 't woest Germanje bracht* (ibid.).

Wat ten opzichte der bijzinnen van plaats is opgemerkt, n.l. dat men zorg moet dragen ze niet te verwarren met objectieve afhankelijke vragen, geldt ook voor de bijzinnen van tijd, die met *wanneer* aan den hoofdzin verbonden zijn. Ook dit voegwoord toch is gelijkkluidend met een vragend bijwoord. Men vergelijkte daartoe den zin: *We zullen komen, wanneer gij ons verwacht* met: *Mogen wij ook weten, wanneer gij ons verwacht?*

c. Redengevende bijzinnen.

Deze noemen eene gedachte, die tot de gedachte uit den hoofdzin in oorzakelijk verband staat. Dat verband kan van drieërlei aard zijn: 1° kan de gedachte, in den bijzin vermeld, voorgesteld worden als de oorzaak, waarvan de gedachte uit den hoofdzin het noodwendig gevolg is, zonder dat iemands wil of eenigerlei redeneering er bij betrokken is, b.v.: *doordien het heden nacht hard geregend heeft, zijn de straten nat*; 2° kan de gedachte uit den bijzin de reden zijn, waarom het onderwerp uit den hoofdzin datgene verricht, wat in het gezegde wordt uitgedrukt, zoodat hierbij de wil van het onderwerp uit den hoofdzin in aanmerking komt, b.v.: *omdat het van daag telkens regent, blijven we maar thuis*; 3° kan de bijzin den grond bevatten, waaruit de spreker de gedachte, in den hoofdzin genoemd, als gevolgtrekking afleidt, zoodat hierbij het redeneervermogen van den spreker te pas komt, b.v.: *aangezien de straten zoo nat zijn, heeft het van nacht zeker geregend*.

Eene scherpe onderscheiding tusschen de voegwoorden, die

deze drie verschillende soorten van redengevend zinsverband teweeg brengen, wordt niet in het oog gehouden. Wel echter bestaat er eenig onderscheid. Wordt het voegwoord *omdat* zoowel voor de 1^e als voor de 2^e soort van redengevende bijzinnen gebruikt, en zien we *daar*, *aangezien* en *nu* zoowel de 2^e als de 3^e soort van redengevend zinsverband bewerken; — de voegwoorden *doordien* en *doordat* behooren uitsluitend tot de bijzinnen der 1^e soort; *dewijl* (soms afgekort tot *wijl*), *overmits*, *vermits*, *uithoofde* komen in den regel alleen bij die der 2^e soort voor, terwijl *naardien* en *nademaal* meestal gebruikt worden om die der 3^e soort aan den hoofdzin te verbinden. Toch zien we deze beide voegwoorden, die steeds tot den deftigen stijl behooren, ook gebruiken, om eene betrekking van oorzaak of van reden te kennen te geven, b.v.: *Naardien hij met den rug naar hare zijde gekeerd zat, kon zij noch den somberen ernst op zijn edel gelaat, noch zijn zwaar gerimpeld voorhoofd aanschouwen.* (Cremer). *Nademaal velen ter hand genomen hebben, om in orde te stellen een verhaal van de dingen, die onder ons volkomene zekerheid hebben, zoo heeft het ook mij goed gedacht, vervolgens aan u te schrijven* (Statenbijbel).

Het voegwoord *nu* is, zooals bij de behandeling der bijzinnen van tijd is opgemerkt, eigenlijk een tijdbepalend voegwoord en drukt als zoodanig de betrekking uit van gelijktijdigheid in het tegenwoordige. De eigenaardigheid van den menschelijken geest, tusschen twee gelijktijdig voorkomende feiten een oorzakelijk verband te zoeken, spiegelt zich echter ook af in de taal en zoo zien we soms woorden en buigingsvormen, die oorspronkelijk niets aanwijzen dan gelijktijdigheid of die wijzen op een te zamen voorkomen, gebezigd om oorzakelijk verband uit te drukken. Vgl. b.v. de verschillende beteekenissen van het voorzetsel *met* in: *wandelen met een vriend*, *schrijven met eene pen* en, zooals de Engelschman zegt, *blozen met schaamte*; de verschillende kracht van den tegenwoordig-deelwoordsvorm in: *Zingende liep hij op straat*; *ziek zijnde moet ik thuis blijven*, enz. Een voorbeeld van hetzelfde verschijnsel is het gebruik van *nu* om redengevend zinsverband te bewerken.

Dezelfde redeneering kan worden toegepast op *dewijl*, dat

eigenlijk beteekent *den tijd* en dus niets zou verschillen van *terwijl* = *in den tijd*. Toch is het eerste redengevend, het tweede tijdsbepalend.

Wat de bijzinnen betreft als in: *Ei, wie is zij toch, dat men haar ongestraft honen durft? Wat misdeed zij, dat de vrouw des huizes dien gruwel ziet en duldt?* (Potgieter). *Wie is de mensch, o Heer! dat Gij zijner gedenkt?* kunnen we volstaan met te verwijzen naar wat omtrent den zelfstandigen bijzin sub 8 is medegedeeld.

d. Doelaanwijzende bijzinnen.

Deze dienen, om het doel aan te geven van de handeling uit den hoofdzin. Ze noemen daartoe eene handeling, die men wil laten geschieden en *waartoe* de handeling uit den hoofdzin het middel moet zijn. Die betrekking tusschen bijzin en hoofdzin wordt aangegeven door de voegwoorden *opdat* en *ten einde dat*. Aangaande dit laatste voegwoord dient te worden opgemerkt, dat het eigenlijk geen voegwoord is; maar eene bijwoordelijke bepaling *ten einde*, *tot het doel*, waarvan dan het zelfstandige gedeelte *einde* = *doel* een zelfstandigen bijzin als appositie bij zich krijgt. We zijn echter gewoon, hoewel ze aan drie woorden geschreven wordt, de uitdrukking op te vatten als één voegwoord, waarvan men soms ook nog, evenals opgemerkt is bij de voegwoorden *totdat*, *voordat* en *eerdat*, het eigenlijk voegwoordelijke bestanddeel *dat* weglaat, waardoor men het voegwoord *ten einde* verkrijgt. Wat het gebruik aangaat, behoort *opdat* tot den gewonen, *ten einde* tot den deftigen stijl.

Nood heel het land ter feest, opdat het u bewonder in 't overschot van uwen glans (Ledeganck). Het bewonderen is hier het doel, dat doot het uitnoodigen bereikt moet worden. *Men knielt, opdat men in uw kleinte deele, Men maakt zich kind, opdat men met u spele* (Beets). *(Hij) eischt hun arm, hun zwaard, opdat zij d' eersten gil Doorklieven in de keel, die hem verklagen wil* (Tollens). *Zoo legdet Gij de zee aan banden, Opdat zij bergen en waranden Niet andermaal bedekken zou!* (ten Kate). *Secretarissen, die zouden voorslaan, een anderen Galileï eene gouden keten te schenken, ten einde hij ons het geheim, de lengte op zee te vinden, mocht mededeelen* (Potgieter).

Aangaande dat voegwoord *opdat* moet nog worden opgemerkt, dat het soms in afgekorten vorm voorkomt, en men enkel *dat* gebruikt, b.v.: *Kom nader bij, dat ik u omhelze*. Bij de ontleding van zulk een zin moeten we *dat* opvatten als *opdat* en dus een doelaanwijzend voegwoord noemen; het is hier dus betrektingswoord en niet enkel bindingswoord, wat het anders meestal is, en de bijzin blijft doelaanwijzend bijwoordelijk.

e. Gevolg- en gevolgtrekkingaanduidende bijzinnen.

Deze noemen eene handeling, die voorgesteld wordt als het gevolg van de handeling uit den hoofdzin, of als eene gevolgtrekking, die men uit de handeling van den hoofdzin afleidt. Het voegwoord, dat voor beide soorten van zinnen dienst doet, is *zoodat*. *Het heeft van nacht hard gevoren, zoodat het water in mijne waschkom van morgen geheel ijs was. Het water in mijne waschkom was van morgen geheel ijs, zoodat het van nacht hard gevoren moet hebben*. In het eerste voorbeeld wordt het geheel ijs zijn van het water voorgesteld als een gevolg van de strenge vorst; in het tweede voorbeeld maakt men uit het feit, dat het water ijs is geworden, de gevolgtrekking, dat het hard gevoren heeft; daar wordt dus de handeling uit den bijzin voorgesteld als gevolgtrekking, door redeneering afgeleid uit de handeling van den hoofdzin.

Een ander voegwoord, dat dient om de handeling uit den bijzin als gevolg van die uit den hoofdzin voor te stellen, is *vandaardat*. Eigenlijk bevat dat voegwoord een elliptischen hoofdzin *van daar (komt)*, waarin het werkwoord is weggelaten, en een voegwoord *dat*, dat een zelfstandigen bijzin als onderwerp aan dien hoofdzin verbindt. Schrijft men het echter aan één woord, dan kan men *vandaardat* beschouwen als gevolgaanduidend voegwoord. *Ik ben eenigen tijd uit de stad geweest, vandaardat ik uw schrijven eerst heden beantwoorden kan*. Bijzinnen, die met *waarom* aan den hoofdzin verbonden zijn, behooren slechts schijnbaar tot deze soort; dat *waarom (om hetwelk)* is een betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord en staat als zoodanig aan het hoofd van een bijvoeglijken bijzin, welks antecedent de

gedachte uit den hoofdzin is. (Zie onder de bijvoeglijke bijzinnen). Evenzoo is het gelegen met schijnbaar gevolgtrekkingaanduidende bijzinnen, die met *weshalve* beginnen; ook dat *weshalve* is een betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord en de zin, die er mee aan den hoofdzin verbonden wordt, is bijvoeglijk van aard.

f. Voorwaardelijke bijzinnen.

Deze noemen eene gedachte, die als voorwaarde gesteld wordt voor het al of niet plaats hebben van wat er in den hoofdzin gezegd wordt. In aard verschillen ze dus geheel en al van de tot dusver behandelde bijwoordelijke bijzinnen. Vormden deze eene bepaling bij de gedachte uit den hoofdzin, de voorwaardelijke bijzin komt meer overeen met een bijwoord van modaliteit, hij bepaalt geen enkel zinsdeel, maar heeft betrekking op het al of niet plaats hebben van wat er in den hoofdzin staat, m. a. w. op de koppeling in den hoofdzin. In beide, in hoofdzin en voorwaardelijken bijzin, is de koppeling niet zeker, maar de koppeling in den hoofdzin wordt afhankelijk gesteld van die in den bijzin. De voegwoorden, waardoor die afhankelijkheid dier beide koppelingen van elkander wordt voorgesteld, zijn: *indien*, *bijaldien*, *ingeval*, *zoo*, *wanneer*, *als*, *mits* en *tenzij*. *Indien mijne bezigheden mij het eenigszins toelaten, ga ik van den zomer op reis. Bijaldien het u gelegen komt, zullen wij u in de volgende week een bezoek brengen. Ingeval de waren niet naar onzen zin zijn, zullen wij ze terugzenden. Zoo ooit moeder ademde in haar kind, dan was het deze hier* (Schimmel). *Vergeet het, Zwedert zoo 'k te lang Uw dienst, uw prijs miskende* (Staring). *En zoo er godsvrucht in het harte van Cats is geweest, haar zij de eere* (Potgieter). *Hier was ik kind — hier worde ik 't weer, Zoo ik niet spoedig wederkeer* (Beets). *Wanneer gij u niet beter op uw werk toelegt, zal er nooit iets van u terecht komen. Als Frits mij niet opgeeft, kan ik hem niet opgeven* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Gij kunt morgen uitgaan, mits al uw werk in orde zij. Vraag naar hartelust, mits gij mij de vrijheid gunt om te zwijgen, waar 't antwoorden mij niet gelegen komt* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Een gebrek is zoo gevaarlijk nog*

niet, mits men het kenne (Vosmaer). *Wij gaan morgen uit, tenzij onverwachte omstandigheden ons dwingen, thuis te blijven.*

Wat onder de redengevende bijzinnen ten opzichte van de voegwoorden *nu* en *dewijl* is opgemerkt, geldt bij de voorwaardelijke bijzinnen ten opzichte van de voegwoorden *als*, *wanneer* en *mits*. We hebben daar namelijk gezien, dat oorzakelijke betrekkingen kunnen worden voorgesteld door vormen, die eigenlijk op niets anders wijzen, dan op een tezamen voorkomen; zoo werden de voegwoorden van gelijktijdigheid *nu* en *dewijl* redengevende voegwoorden. De voegwoorden *als* en *wanneer* zijn eigenlijk voegwoorden van gelijktijdigheid; het voegwoord *mits* (hetzelfde als het voorzetsel *met*) wijst op een tezamen, dus ook gelijktijdig, voorkomen. Dezelfde redeneering nu, die het voegwoord *nu* redengevend zinsverband deed bewerken, doet de voegwoorden *als*, *wanneer* en *mits* de betrekking van afhankelijkheid uitdrukken, waarin de koppeling uit den hoofdzin tot die uit den voorwaardelijken bijzin staat. Wat tegelijk, tezamen, voorkomt, maakt den indruk van elkander af te hangen. Ten opzichte van het gebruik moet er nog op gewezen worden, dat *mits* de voorwaarde veel uitdrukkelijker stelt dan de andere voegwoorden.

Ook vereischt het voegwoord *tenzij* nog eene nadere beschouwing, omdat het in zeker opzicht afwijkt van de andere voorwaardelijke voegwoorden. Beschouwen we de hierboven gegeven voorbeelden. Is bij de andere voorwaardelijke voegwoorden de koppeling in den bijzin werkelijk zooals ze is voorgesteld, dan is ook de koppeling in den hoofdzin zooals ze is voorgesteld; verandert de eene, dan verandert ook de andere. Heeft in het eerste voorbeeld het toelaten plaats, dan geschiedt ook het op reis gaan; heeft in het tweede voorbeeld het gelegen komen plaats, dan geschiedt ook het brengen van het bezoek; wordt in het derde voorbeeld het naar den zin zijn ontkend, dan heeft de terugzending plaats, enz. Dit nu is bij *tenzij* juist anders. Geschiedt daar, wat er in den bijzin staat, dan moet de koppeling in den hoofdzin veranderd worden. Bestaat n.l. in het gegeven voorbeeld de dwang der omstandigheden, dan geschiedt het uitgaan juist niet. De oorzaak van dat schijnbaar zonderlinge verschijnsel is hierin te zoeken, dat de zin, door *tenzij* aan den

hoofdzin verbonden, niet de eigenlijke voorwaardelijke bijzin is. De eigenlijke voorwaardelijke bijzin is het voegwoord *tenzij* zelf. Dat woord toch beteekent: *het en zij = zij het niet = indien het niet is* en is dus zelf een ontkennende voorwaardelijke bijzin, waarbij nog een zelfstandige bijzin als onderwerp komt. Beschouwen we nu de betrekking tusschen de koppeling van het zinnetje *indien het niet is, dat* — en die van den hoofdzin, dan zien we dat die betrekking dezelfde is als bij de andere voorwaardelijke voegwoorden. Als voegwoord is *tenzij* het *voorwaardelijke voegwoord met ontkenning*.

Bij de beschouwing van den zelfstandigen bijzin met het voegwoord *of* is gewezen op de overeenkomst tusschen de subjectieve vraag en den voorwaardelijken bijzin, welke overeenkomst hierin bestaat, dat ze geen van beide een stellig oordeel uitdrukken, daar de koppeling in beide onzeker is. Die overeenkomst verklaarde het gebruik van het voorwaardelijke voegwoord *of* ter inleiding van de afhankelijke subjectieve vraag; die zelfde overeenkomst verklaart ook het verschijnsel, dat de voorwaardelijke bijzin den vorm eener subjectieve vraag aanneemt. *Vergeef 't den dokter, waagt hij zich te verre, en peilt hij krankten, niet van 't lichaam slechts* (Schimmel). In dit voorbeeld heeft de voorwaardelijke bijzin *indien hij zich verre waagt, en krankten peilt* den subjectieve-vraagvorm aangenomen. Zooals we zien, blijft dan het voorwaardelijke voegwoord weg en blijkt de betrekking, die er tusschen hoofd- en bijzin bestaat, uit de woordschikking van den bijzin. *Geef Gij hun spijs, zij vergden: Ontsluit Ge uw hand, zij zijn verzaad! Verbergt Ge uw aangezicht, zij beven; Neemt Gij hun adem weg, zij sneven En keeren weder tot hun stof! Zendt Gij uw geest uit, zij verjongen* (ten Kate). *Galmen daar gewijde tonen door de grijze welfsels heen — 't Is de koninklijke harpzang naar den maatslag van Datheen. Worden daar gewijde bladen, zoete en rijke hemelgift, Tot vertroosting opgeslagen — 't is steeds 't eerst de Heilige Schrift* (Hofdijk).

De overeenkomst tusschen voorwaardelijken bijzin en subjectieve vraag bestaat ook tusschen deze beide zinssoorten en de gebiedende en aanvoegende wijzen der werkwoorden, zoodat men ook zou

kunnen beweren, dat de voorwaardelijke bijzin den vorm van een hoofdzin met gebiedende of aanvoegende wijs des werkwoords zou kunnen aannemen. Men vergelijke daartoe: *Indien men één snaar ontstemt, dan moet de harp zwijgen. Ontstemt men één snaar, dan moet de harp zwijgen. Ontstem één snaar, uw harp moet zwijgen* (Bilderdijk). *Men ontstemme één snaar, de harp moet zwijgen*. Dat men echter in de laatste twee voorbeelden niet meer spreken kan van een voorwaardelijken bijzin, blijkt duidelijk uit het feit, dat men tusschen de twee zinnen, waaruit elk dier voorbeelden bestaat, het voegwoord *en* kan plaatsen, waardoor elke gedachte aan een bijwoordelijken bijzin verdwijnt. De laatste twee voorbeelden bestaan ieder uit twee naast elkander geplaatste hoofdzinnen, aaneenschakelend nevenschikkend (waarover later) aan elkander verbonden.

Tot de voorwaardelijke bijzinnen wordt ook nog wel eene soort van zin gerekend, waaromtrent echter verschil van gevoelen bestaat, en die daarom ook bij de behandeling van het nevenschikkende zinsverband vermeld zal worden. Het is een zin als de volgende: *Hij vertoonde zich nergens, of hij werd uitgelachen. De oorlog was nog niet geëindigd, of er braken binnenlandsche twisten uit. Zij was hier nauw verschenen, Of ging wel graag weer henen* (Poot). *Zoo 'k reeder was, ik zond geen schip in zee, Of 't kreeg een put in plaats van ballast mee* (Staring). Vat men het hier gebruikte *of* op als het onderschikkende voegwoord, dan is het hetzelfde *of*, dat we ook ontmoet hebben aan het hoofd der afhankelijke subjectieve vraag en dat we ook zullen zien optreden bij den veronderstellenden en den toegeevenden bijzin, welk voegwoord van gelijke beteekenis is als *indien* en dus tot de voorwaardelijke voegwoorden behoort. Eene opvatting van het hier gebruikte *of* als *indien* levert echter onzin op, als we den bevestigenden voorwaardelijken bijzin niet ontkennend maken. Men zegt dan, dat er in den bijzin eene ontkenning is weggevallen, die bij eene verklaring der beteekenis er noodwendig weer moet worden ingevoegd. De beteekenis der voorbeelden wordt dus: *indien hij niet werd uitgelachen, vertoonde hij zich nergens*, d. w. z. dat hij overal, waar hij zich vertoonde, uitgelachen werd; *indien er geen binnenlandsche twisten uitbraken*,

was de oorlog ook nog niet geëindigd, d. w. z. dat onmiddellijk bij het eindigen van den oorlog ook de twisten uitbraken; *indien zij niet graag weer henen ging*, was zij ook nog maar nauw (d. i. zeer kort) hier, d. w. z. dat zij na een zeer kort verblijf alweer verlangde heen te gaan; *indien het in plaats van ballast geen put mee kreeg*, zond ik het schip niet in zee, d. w. z. dat elk schip, dat ik in zee zond, in plaats van ballast een put mee zou krijgen.

Voor de andere, m. i. eenvoudiger beschouwing verwijs ik naar de behandeling van het uitsluitend tegenstellende nevenschikkende zinsverband.

g. Veronderstellende bijzinnen.

Deze bijzinnen gelijken in zeker opzicht veel op de voorwaardelijke bijzinnen en worden ook op dezelfde wijze aan den hoofdzin verbonden, maar verschillen er toch weer te veel van, om ze met de voorwaardelijke tot eene soort te rekenen. Noemt de voorwaardelijke bijzin eene voorwaarde, van welker vervulling het al of niet geschieden van wat in den hoofdzin staat afhankelijk wordt gesteld, de veronderstellende bijzin veronderstelt iets, dat met de werkelijkheid in strijd is, terwijl de hoofdzin eene gedachte noemt, die waar zou zijn indien de veronderstelling juist ware, maar die nu natuurlijk ook in strijd is met de werkelijkheid. Om op zulk eene eigenaardige wijze zijne meening uit te drukken, n.l. door veronderstelling van datgene, wat met de werkelijkheid in strijd is, gebruikt men de voorwaardelijke wijze des werkwoords, zoodat die wijs dus aangetroffen wordt in veronderstellende bijzinnen en in de hoofdzinnen, waarbij zulke bijzinnen behooren.

Indien wij b.v. willen te kennen geven, dat we iemand zeker boek niet geven kunnen, omdat we het niet hebben, dan beginnen we het hebben te veronderstellen, waaruit het geven voortvloeien zou, maar doen dat in de voorwaardelijke wijs, waaruit blijken moet, dat die veronderstelling en dus ook het daaruit voortvloeiende met de werkelijkheid in strijd zijn. Wij zeggen dan: *Indien ik dat boek had, dan zou ik het u geven. Indien ook ik niet sterven kon, Ik zou u koel in 't aanzicht staren* (Beets).

En, zoo ze u niet in 's Heeren hemel dacht, Ze zou reeds lang van smart gestorven wezen (ibid.).

Wat bij den voorwaardelijken bijzin gezegd is aangaande de wijze van uitdrukking van het zinsverband, geldt, behoudens een paar uitzonderingen, ook bij den veronderstellenden bijzin. Ook neemt deze volzin, bij onderdrukking van het voegwoord, den subjectieve-vraagvorm aan, b.v.: *had ik dat boek, dan zou ik het u geven*. De bedoelde uitzonderingen zijn te vinden in de voegwoorden *mits* en *tenzij*. Het eerste dier voegwoorden, dat juist de voorwaarde uitdrukkelijker stelt dan een der andere, kan bij den veronderstellenden bijzin, waar van het al of niet vervullen eener voorwaarde geen sprake meer is, nooit gebruikt worden. Het tweede, *tenzij*, is, zooals we gezien hebben, eigenlijk zelf een voorwaardelijke bijzin; daar nu de veronderstellende bijzin ook hierin van den voorwaardelijken verschilt, dat het werkwoord in de voorwaardelijke wijs staat, kan *tenzij* niet als veronderstellend voegwoord optreden; de voorwaardelijke zin *indien het niet is* wordt als veronderstellende zin *indien het niet was* of *ware*, zoodat het voegwoord *tenzij* om veronderstellend voegwoord te worden moet veranderen in *tenware*.

Bij den veronderstellenden bijzin vinden we ook soms het voorwaardelijke voegwoord *of*, dat bij den eigenlijken voorwaardelijken bijzin niet gebruikelijk is. We vinden dat *of* vooral dan aan het hoofd van zulk een bijzin, wanneer de hoofdzin is weggelaten. De onderstelling bevat dan iets wenschelijks, waaruit het voortvloeiende natuurlijk tevredenheid zou uitdrukken; dat uit die onderstelling voortvloeiende wordt dan echter niet uitgedrukt. Zoo laat men van: *o, indien mijn vader nog leefde, dan zou ik gelukkig zijn!* den hoofdzin weg en zegt: *o, of mijn vader nog leefde*, of, met onderdrukking van het voegwoord, dus met den subjectieve-vraagvorm: *o, leefde mijn vader nog!* *Ach, hadde Cats maar liever eene tweede vrouw genomen!* (Potgieter). *God is getuige, dat ik het niet heb verteerd; och, of Hij met je was!* (ibid.). Al staat zulk een zin geheel alleen, toch blijft hij een veronderstellende bijzin, waarbij de hoofdzin is verzwegen. Vindt men bij zulk een uitroep in plaats van *of* het voegwoord *dat*, dan hebben we te maken met eene geheel

andere soort van bijzin. De zin: *o, dat mijn vader nog leefde* is een zelfstandige bijzin als lijdend voorwerp bij een hoofdzin *ik wenschte*, die ook in de voorwaardelijke wijs staat, dus die ook aan een veronderstellenden bijzin doet denken. Bij dergelijke zinnen: *ik wenschte, ik zou wel willen, het ware mij aangenaam* enz. behoort dan ook eigenlijk een veronderstellende bijzin, die echter niet is uitgedrukt, n.l.: *indien ik mijn wensch mocht uitspreken, indien het niet te onbescheiden was*, of iets dergelijks.

h. Toegevende bijzinnen.

Deze gelijken in zooverre op de voorwaardelijke bijzinnen, dat de gedachte, die zij noemen, in zekere betrekking staat tot de koppeling van den hoofdzin. In den aard dier betrekking is echter groot verschil te bespeuren. Hangt bij den voorwaardelijken bijzin de koppeling in den hoofdzin van die van den bijzin af, bij den toegegenden bijzin is de koppeling uit den hoofdzin juist anders dan de gedachte uit den bijzin ons zou doen vermoeden. De toegevende bijzin stemt de waarheid of de mogelijkheid van iets toe, zonder dat die toestemming iets afdoet aan de waarheid van de met haar strijdige gedachte uit den hoofdzin. Beschouwen we den toegegenden bijzin op zich zelf, dan zien we dat die toegeving òf de koppeling uit den bijzin òf eenig zinsdeel kan betreffen, evenals er bij de vraag onzekerheid kan bestaan omtrent de koppeling of omtrent eenig zinsdeel. Dezelfde benamingen, waarmede we die beide soorten van vragen van elkander hebben onderscheiden, kunnen we ook gebruiken ter aanduiding van die twee soorten van toegevende bijzinnen. Onder *subjectieve toegevende bijzinnen* zullen we dus verstaan toegevende bijzinnen, waarin de toegeving de koppeling betreft, terwijl we, waar de toegeving plaats heeft omtrent eenig zinsdeel, zullen spreken van *objectieve toegevende bijzinnen*.

Wat de bewerking van het zinsverband betreft, vertoont de toegevende bijzin sterke overeenkomst met den voorwaardelijken bijzin en de afhankelijke vraag. De subjectieve toegevende bijzin wordt in den regel aan den hoofdzin verbonden door middel van een voorwaardelijk voegwoord, terwijl het verschil tusschen

toegevenden en voorwaardelijken bijzin blijkt uit bijwoorden, die in den bijzin of in den hoofdzin geplaatst kunnen worden. Die bijwoorden in den bijzin dienen, om door sterkere bevestiging de toegeving meer te doen uitkomen; het zijn de modale bijwoorden van bevestiging *al*, *ook* en *schoon*; de bijwoorden in den hoofdzin wijzen op de tegenstelling, die er bestaat tusschen de gedachte uit dien hoofdzin en die, welke we na de toegeving van wat de bijzin vermeldt zouden verwachten; het zijn de tegenstellende bijwoorden *toch*, *evenwel*, *nieltemin*, enz. Vergelijken we tot verduidelijking van het bovenstaande de volgende twee voorbeelden met elkander, waarvan het eerste ons een voorwaardelijken en het tweede een toegevenden bijzin te aanschouwen geeft: *Indien gij uw best doet, zult gij uw doel wel bereiken. Indien gij uw best al doet, uw doel zult gij toch nooit bereiken.* Het voegwoord is in beide voorbeelden hetzelfde, n.l. het voorwaardelijke *indien*, de bijwoorden *al* en *toch* in het laatste voorbeeld doen het verschil uitkomen, dat er in die voorbeelden bestaat ten opzichte van den aard der betrekking tusschen de koppelingen van hoofd- en bijzin. Als voorwaardelijk voegwoord tot verbinding van een subjectieven toegevenden bijzin aan den hoofdzin wordt meestal hetzelfde *of* gebruikt, dat we ook gevonden hebben aan het hoofd van eene subjectieve afhankelijke vraag als zelfstandigen bijzin. Van de drie genoemde modale bijwoorden van bevestiging worden er soms twee tegelijk gebruikt, soms blijven ze geheel en al weg; b.v.: *En of haar vlam en hitte stuiten, En of het vuur en vonken spat, Daar heeft ze, o God! haar kind gevat!* (Tollens). *Of hij zich ook al afslooft, zijne moeite zal hem niets baten. En of al schoon een Noordenwind Op aarde zijn geweld begint, — Gij past niet op zijn groote macht* (Cats). *Of hier een stoute vrijgeest lacht, Wie scherp van oor is hoort ze brommen* (Staring). *Zoo de oude kloostertucht zich de versterving aller zinnen ter taak stelde, ik word liefst op het eigen oogenblik overtuigd van de prikkelbaarheid mijner vijf* (Potgieter).

In de tegenwoordige taal komt dat bijwoord *schoon* niet meer als zoodanig voor, het heeft zich met het voorwaardelijke voegwoord *of* verbonden tot één voegwoord *ofschoon*, dat natuurlijk

geen anderen dienst kan doen, dan een subjectieven toegegenden bijzin aan den hoofdzin te verbinden: *Ofschoon het weder niet tot wandelen uitlokt, kunnen we toch den geheelen dag niet binnen blijven*. Dit voegwoord *ofschoon* wordt soms verkort tot *schoon*, dat dan natuurlijk ook toegevend voegwoord is. *Schoon uw geslacht niet was verheven, Uw hart en moed zal luister geven* (O. Z. van Haren). *En schoon ge er kleinste en laatste zijt, gij dringt de paarden aan in 't halssnoer van uw moeder* (Beets).

De overeenkomst tusschen den voorwaardelijken en den toegegenden bijzin met betrekking tot de bewerking van het zinsverband treedt ook aan het licht bij die subjectieve toegevende bijzinnen, waarvan het voegwoord niet is uitgedrukt; evenals zulks bij de voorwaardelijke en veronderstellende bijzinnen het geval is, nemen ook zij den subjectieve-vraagvorm aan: *Ga, edel Krijger! brandt een gift Verraadlijk in uw wond, De Hemel hoort het smeekgebed Uit der verlostten mond!* (Staring). *Maar werd ik, als een worm, in 't zand Vertrapt, 'k heb me als een slang gewroken* (Beets). *Want dekte een zevendubbel malinet Uw boezem — 't vlijmen van dees profetie Zal koua en snijdend door uw harte gaan* (Hofdijk). *En hinge er 't eeuwig wel of wee van af, Dat mijn ziele wacht — ik heb geen ander Geen enkel ander woord dan dit* (ibid.). *Slooft hij zich ook al af, zijne moeite zal hem toch niets baten*.

Dikwijls plaatst men bij dergelijke zinnen het modale bijwoord *al* vóór; met *ook* doet men dat nooit. *Al slooft hij zich ook af, zijne moeite zal hem toch niets baten. Al siert geen lint, geen star zijn borst, al gordt hij 't lijf in vacht of pij, geen koning draagt een kroon als hij!* (Tollens). *Al heb ik u sinds lang met treurig floers omhangen, Nog eenmaal, dierbre harp! verlang ik naar uw toon* (Ledeganck). *Daar lag zij droog, al rolden ook de golfjens aan naar 't strand* (Ten Kate).

Niet altoos echter wordt bij den subjectieven toegegenden bijzin het zinsverband bewerkt op dezelfde wijze als bij den voorwaardelijken bijzin; behalve het voegwoord *ofschoon* gebruiken we bij deze soort van bijzinnen nog de voegwoorden *hoewel*, *hoezeer* en *niettegenstaande*. Op de beide eerstgenoemde voegwoorden zullen we terugkomen na de behandeling van den objectieven

toegevenden bijzin; wat het laatste betreft, dat is eigenlijk het voorzetsel, dat in den enkelvoudigen zin eene toegevende bijwoordelijke bepaling inleidt. Vergelijken we b.v.: *ofschoon gij afwezig waart* met: *niettegenstaande uwe afwezigheid*, dan zien we aanstonds dat *niettegenstaande* als voorzetsel dezelfde beteekenis heeft als *ofschoon* als voegwoord. Evenals nu de voorzetsels *voor*, *na* en *tot* met *dat* vereenigd de voegwoorden *voordat*, *nadat* en *totdat* vormen, evenzoo is van *niettegenstaande* het voegwoord *niettegenstaande dat* gemaakt, waarvan weer, evenals bij *voordat* en *totdat*, het eigenlijk voegwoordelijk bestanddeel wegblijft, zoodat *niettegenstaande* als toegevend voegwoord dienst doet. *Niettegenstaande gij afwezig waart, ging toch alles ordelijk en geregeld. Niettegenstaande dat hij nimmer zijne vrouw opzettelijk verdriet zou aandoen, was hij vaak ruw, ongevoelig en dacht wel eens wat te veel aan zich zelven alleen* (Vosmaer).

Tot de voegwoorden voor den subjectieven toegevenden bijzin behoort ook nog het voegwoord *hetzij*. Dit wordt dan gebruikt, indien men wil te kennen geven dat de hoofdzin waarheid bevat in weerwil van de mogelijkheid van twee onderling tegenstrijdige gedachten. We hebben dan eigenlijk twee toegevende bijzinnen, die onderling uitsluitend tegenstellend nevenschikkend (waarover later) zijn verbonden door het voegwoord *of*; men geeft toe dat beide gevallen mogelijk zijn, maar dat ze geen van beide iets afdoen aan de waarheid van de gedachte uit den hoofdzin: *Wij zijn zonder onderscheid gebroeders, hetzij wij arm zijn of rijk. Maar zinloos, 't zij ze lacht of schreit, Bestreed ze in wilde rustloosheid De beelden, die haar geest verschenen* (Beets). *'k Versma zijn deugden niet! 'k eer groote stervelingen, Hetzij ze aan Seine of Theems of Donau 't licht ontvingen!* (Helmers).

Dit voegwoord *hetzij* komt in zooverre overeen met het voorwaardelijke voegwoord *tenzij*, dat het eigenlijk geen voegwoord is, maar zelf den toegevenden bijzin bevat, waarbij dan de twee met *of* aan elkander verbonden bijzinnen onderwerpszinnen zijn, waarvan het voegwoord *dat* is weggelaten. De beteekenis van het eerste voorbeeld is dan: *dat wij arm zijn of dat wij rijk zijn zij* (= *hebbe plaats*), *in elk geval zijn wij zonder onderscheid gebroeders*.

Evenals bij de objectieve vraag het zinsdeel, waaromtrent onzekerheid bestaat, zoo wordt bij den objectieven toegegenden bijzin het zinsdeel, waaromtrent alle mogelijkheden worden toegegeven, door een vragend voornaamwoord of vragend bijwoord aangeduid. Bij de toegevende bijzinnen hebben die vraagwoorden echter eene onbepaalde beteekenis gekregen. Zoo zijn dus in de voorbeelden: *Wie klopt daar? Welke verontschuldigen brengt gij in? Wat viel immer zwaar of moeilijk? Hoe laat is het?* de voornaamwoorden *wie*, *welke* en *wat* en het bijwoord *hoe* vragend; in: *wie er ook klopt, wij doen niet open; welke verontschuldigen gij ook inbrengt, het baat u niets; Wat immer zwaar of moeilijk viel, Gij hadt een zalve voor de smarte!* (Beets); *hoe laat het ook is, wij gaan niet weg voor het afgeloopen is*, zijn zij onbepaald. Met de bewerking van het zinsverband is het bij deze objectieve toegevende bijzinnen gesteld als bij de objectieve afhankelijke vraag; het voegwoord *of*, dat achter het vraagwoord of achter het door het vraagwoord bepaalde zinsdeel zou kunnen worden ingelascht, wordt bij beide soorten van bijzinnen in de spreektaal en bij dichters soms wel aange troffen, maar ontbreekt in den regel in de gewone schrijftaal. De toegevende bijzinnen in bovenstaande voorbeelden zouden in de spreektaal kunnen luiden: *wie of er ook klopt; welke verontschuldigen of gij ook inbrengt; wat of er immer zwaar of moeilijk viel; hoe laat of het ook is*. We kunnen dus zeggen, dat ook de objectieve toegevende bijzin aan den hoofdzin kan worden verbonden door een voorwaardelijk voegwoord (*of*), maar dat in den regel dat zinsverband niet wordt uitgedrukt. De bewering, als zouden de vraagwoorden bij dergelijke zinnen het zinsverband teweegbrengen, zoude geheel onjuist zijn. *Wie smalend tot uw hulje kwam — Niet ik, gij kind van Abraham!* (Staring). *Wie ook naar buiten ga, om zich te behelpen, — wie ook op het land gaarne het weinige voor lief neme, ik ben zoo bescheiden niet* (Potgieter).

In het gegeven voorbeeld: *hoe laat het ook is*, zien we dat de toegeving den graad van het laat zijn betreft; *hoe* is daar dus onbepaald bijwoord van graad; datzelfde *hoe* nu komt ook voor in toegevende zinnen, die dus naar den vorm objectief zouden zijn,

maar die toch naar hunne beteekenis tot de subjectieve behooren.

Om de toegeving sterker te doen uitkomen, kunnen we het gezegde van den bijzin doen vergezeld gaan van een bevestigend bijwoord van modaliteit, door als inhoud van den bijzin b.v. in plaats van: *gij zijt mijn broeder* te gebruiken: *gij zijt wel mijn broeder*. Wel wijst dan op de zekerheid, die er bestaat ten opzichte van dat broeder zijn. Nu kan de toegevende bijzin te kennen geven, dat omtrent die zekerheid alle graden worden toegegeven, maar dat in weerwil van den hoogsten graad van zekerheid, toch de gedachte uit den hoofdzin waarheid is; dan laat men het modale bijwoord *wel* voorafgaan door het onbepaalde bijwoord van graad *hoe* en men zegt: *hoewel gij mijn broeder zijt, moet ik u in dit geval tegenwerken*. Eigenlijk beteekent dan de bijzin: *hoe zeker of gij ook mijn broeder zijt* en behoort hij dus naar den vorm tot de objectieve toegevende bijzinnen; toch zien we dat de toegeving betrekking heeft op de koppeling, daar *wel* een bijwoord van wijze is, en rangschikken we dien zin dus onder de subjectieve toegevende bijzinnen, terwijl het woord *hoewel* als synoniem van *ofschoon* beschouwd wordt en een toegevend voegwoord is. Met het voegwoord *hoezeer* is het evenzoo gelegen; met dit verschil, dat *wel* uit zich zelf een bijwoord van wijze is, terwijl *zeer* eigenlijk een bijwoord van graad is, maar in het voegwoord *hoezeer* als modaal bijwoord van bevestiging kan optreden. In het gegeven voorbeeld kunnen we *hoezeer* even goed gebruiken als *hoewel*. Is echter dat *zeer* nog graadbepaling bij de werking uit den hoofdzin, dan is *hoezeer* niet één voegwoord, evenmin als *hoehard* in den zin: *hoe hard het mij ook valle*; dan is achter *zeer* het voegwoord *of* weggefallen en behoort de zin tot de objectieve toegevende bijzinnen, zooals in het voorbeeld: *Ik heb u wederom doen keeren, hoe zeer 't u smartte, o schoone vrouw!* (Huydecoper).

Naast het voegwoord *hoewel* hebben we nog een deftigen vorm *alhoewel*.

i. Beperkende bijzinnen.

Deze dienen tot beperking, hetzij van de eigenlijke gedachte uit den hoofdzin, hetzij van nevengeachten, waartoe die hoofd-

gedachte aanleiding zou kunnen geven. In het eerste geval wordt het zinsverband bewerkt door *voor zooverre, voor zooveel, in zooverre, behalve dat, uitgezonderd dat*, in het tweede geval door *zonder dat*. Wat de beperkende bijzinnen van de eerste soort betreft, moet nog worden opgemerkt, dat die met *voor zooverre, voor zooveel, in zooverre* aangeven in hoeverre de gedachte uit den hoofdzin waarheid bevat, terwijl de anderen eene uitzondering op die gedachte aangeven. *Voor zooverre ik hem ken, is hij een eerlijk man; Voor zooveel het in mijne macht staat, zal ik u voor ongelukken behoeden; De zieke heeft van nacht rustig geslapen, behalve dat hij één keer om drinken gevraagd heeft; Deze kamer is geheel in modernen stijl gemeubeleerd, uitgezonderd dat de tafel aan een vroeger tijdperk doet denken; Tegenwoordig verricht men de belangrijkste heilkundige operatiën, zonder dat de patient er iets van gevoelt. Immers, dat doek brengt ons niet enkel uit de Hollandsche school tot de Vlaamsche over, — voor zooverre gij in Van Dijk slechts den leerling van Rubbens ziet, — het troont uwe fantasie ook in andere richtingen mede* (Potgieter).

Zooals onmiddellijk te zien is, bestaan de voegwoorden, die het beperkende zinsverband bewerken, uit bijwoorden of voorzetsels met een voegwoordelijk bestanddeel. Dat voegwoordelijk bestanddeel is in sommige gevallen het grammatisch verbindend voegwoord *dat*; bij de voegwoorden *voor zooverre, voor zooveel, in zooverre* zou het het vergelijkende voegwoord *als* moeten zijn, dat echter bij die woorden wordt weggelaten. Het bijwoordelijke gedeelte van die voegwoorden bestaat uit een voorzetsel (*voor* of *in*) met zijne regeering. Nu gebeurt het soms, dat die regeering van dat voorzetsel *voor* een bepalingaankondigend voornaamwoord moest zijn, dat door een bijvoeglijken bijzin nader bepaald wordt, doch dat dat voornaamwoord dan wegblijft en dus de bijvoeglijke bijzin zelfstandig gebruikt wordt; dan zou dus de beperkende bepaling van den hoofdzin bestaan uit een voorzetsel *voor* met een zelfstandig gebruikten bijvoeglijken bijzin als regeering. Nu is men echter gewoon, in zulk een geval het geheele voorzetsel *voor* ook weg te laten, zoodat dan de zelfstandig gebruikte bijvoeglijke bijzin alleen staat als beperkende bepaling bij den

hoofdzin, in welk geval hij ook beperkende bijwoordelijke bijzin wordt genoemd. Tot nadere verklaring van het hier beredeneerde ga men na, wat er in het Nederlandsch overblijft van den Franschen volzin: *Pour ce qui concerne ma santé, je suis content. Voor datgene, wat betreft mijne gezondheid, ben ik tevreden.* Met weglating van het antecedent: *Voor wat mijne gezondheid betreft, ben ik tevreden.* Met weglating van het voorzetsel: *Wat mijne gezondheid betreft, ben ik tevreden.* Uit de wijze, waarop zulk een beperkende bijzin verklaard moet worden, blijkt duidelijk, dat het woord *wat*, waarmee hij aanvangt, een betrekkelijk voornaamwoord is. *Wat mij aangaat, kunt gij uw gang gaan. Wat de keuken betreft, geef ik toe dat er te weinig ruimte is. De zorg daarvoor, wat mij zelven betrof, belette mij op iets anders te letten dan op den trein, waarmede ik de reis moest voortzetten* (G. Keller).

Dikwijls is de eigenlijke hoofdzin, waarbij de beperkende bijzin behoort, niet uitgedrukt, maar treedt als hoofdzin een zin op, die bij den weggelaten hoofdzin eigenlijk dienst zou moeten doen als zelfstandige bijzin; de dienst van beperkende bepaling, die de eerste bijzin verricht, valt dan natuurlijk niet zoo direct in het oog. In het voorbeeld: *wat mijn broeder betreft, die is weer geheel genezen*, zien we niet in, dat het *al of niet genezen zijn* beperkt wordt door den eersten bijzin; de eigenlijke hoofdzin moest dan ook zijn: *ik vertel u*, en bij dat *vertellen* is *wat mijn broeder betreft* eene beperkende bepaling, terwijl de in het voorbeeld uitgedrukte hoofdzin eigenlijk een zelfstandige bijzin als lijdend voorwerp moest zijn bij den zin *ik vertel u*. Drukken wij onze gedachte volledig uit, dan zou het voorbeeld moeten luiden: *Wat mijn broeder betreft, vertel ik u, dat hij weer geheel genezen is.* Andere voorbeelden van dien aard zijn: *Wat zijn lichaam betreft, oom Jan geniet doorgaans eene vaste gezondheid* (Van Koetsveld). *Wat mij aangaat, ik wil wel thuis blijven. Wat mijn huis aanbelangt, dat kan ik niet beter wenschen. Wat mijn dienst betrof en mijne zorg voor de compagnie, daarin faillleerde ik niet* (Mevr. Bosboom-Toussaint).

k. *Vergelijkende bijzinnen.*

Deze zinnen bepalen den hoofdzin of een deel daarvan, door vergelijking met iets gelijksoortigs, dat bij spreker en hoorder beiden bekend wordt verondersteld. Het eerste lid van de vergelijking is dan datgene, wat nader bepaald moet worden, het tweede lid is het bij spreker en hoorder bekende. De betrekking van gelijkheid of ongelijkheid, die tusschen die twee leden bestaat, wordt uitgedrukt door een vergelijkend voegwoord. Voor de betrekking van gelijkheid heeft men de voegwoorden *gelijk* en *als*, welk laatste dikwijls met een bijwoord uit den hoofdzin verbonden wordt tot *zoals* en *evenals*, terwijl ongelijkheid wordt uitgedrukt door het voegwoord *dan*. *Stel de feiten voor, zoals ze werkelijk plaats gehad hebben. Mijn vriend deed, gelijk ik hem verzocht had te doen. Nog eenmaal, dierbre harp! verlang ik naar uw toon, Gelijk de rouw verlangt naar tranen op de wangen!* (Ledeganck). *Nu druppelt de Bede uit de bloedende wond, Gelijk wen het lemmet De schorse doorkliefde en den boom heeft geraakt Tot diep in het naakt* (ten Kate). *Ik zie Uw hoofd gebogen aan zijn voet, gelijk Weleer in Memphis' veld de Patriarch Van Israel den grijzen schedel neeg En aan de knie van Safnath-Jozef boog* (Hofdijk). *Het Landvolk ruste er van zijn werk als ik van 't leven doe* (Staring). *Zoals de ouden zongen, zoo piepen de jongen.* In dit laatste voorbeeld zien we, dat het tweede lid der vergelijking ook wel vóóraan kan staan. *Schilder den toestand niet guntiger, dan hij in werkelijkheid is. Maar ik was anders dan ik werd* (Beets).

Aangezien het tweede lid der vergelijking, om het eerste te kunnen bepalen, iets bij spreker en hoorder bekends moet bevatten, gebeurt het dikwijls, dat zulk een tweede lid nog een anderen bijzin als nadere bepaling bij zich heeft. Wil men b.v. het branden van de kachel op een zeker oogenblik nader bepalen door het te vergelijken met een ander branden van de kachel, dan moet dat andere branden door eene nadere bepaling bekend worden gemaakt; we zouden dan den volzin krijgen: *de kachel brandt, zoals ze branden zou, indien het winter was.* Voorbeelden van dezelfde soort zijn: *mijn vriend loopt, zoals hij*

loopt, indien hij haast heeft; gij spreekt, zooals gij spreken zoudt, indien u reeds het grootste onrecht geschied ware.

Nu zien we echter meestal, dat, wanneer het tweede lid der vergelijking door een nader bepalenden bijzin bekend moet worden gemaakt, dat tweede lid zelf niet wordt uitgedrukt, maar dat men dien nader bepalenden bijzin onmiddellijk laat volgen op het vergelijkend voegwoord; daardoor smelten in bovenstaande voorbeelden het vergelijkende voegwoord *zooals* en het voorwaardelijke voegwoord *indien* samen tot een nieuw voegwoord *alsof*, dat dan vergelijkend voegwoord wordt genoemd, terwijl de voorwaardelijke of veronderstellende bijzin, die met *indien* als bepaling van het tweede lid optrad, met *alsof* den naam van vergelijkenden bijzin krijgt. *De kachel brandt, alsof het winter was; mijn vriend loopt, alsof hij haast heeft; gij spreekt, alsof u reeds het grootste onrecht geschied ware.* Dat voegwoord *alsof* wordt soms nog afgekort tot *of*, dat dan ook niet voorwaardelijk, maar vergelijkend genoemd wordt. *En op die voetjes werd de non Zoo zwevend licht daarheen gedragen, Of ze, als 't gewed was, vliegen kon* (Staring). *Zij zien elkander slechts in 't oog, Of heel de schepping hun vervloog* (Beets). *Hopman Peter droeg dit alles voor op een lossen gemakkelijken toon, of hij de eenvoudigste zaken der wereld behandelde* (Mevr. Bosboom—Tous-saint). *En (of 't geluk Der aard alleen voor mij geschapen was!)* *Toen werd zij moeder, en zij schonk me een zoon* (Hofdijk). *Och! 't zou mij zijn, zoo vaak ik sliep, Of Grietje nog om moeder riep, Of ik mijn kind zag sterven* (ter Haar).

Wat bij de behandeling der voorwaardelijke en veronderstellende bijzinnen is opgemerkt, n.l. dat zulk een bijzin met weglating van het voorwaardelijk voegwoord den subjectieve-vraagvorm kan aannemen, geldt ook hier; soms blijft van *alsof* het voorwaardelijke gedeelte *of* weg en neemt de bijzin den subjectieve-vraagvorm aan. *De kachel brandt, als was het winter; Mijn vriend loopt, als heeft hij haast; Gij spreekt, als ware u reeds het grootste onrecht geschied* (Cremer). *En immers 't was als speelde er steeds Rondom zijn lip iets hards en wreeds* (Beets). *Hij koutte met handwerksman, met winkelier, met handelaar enz. als ware hij een hunner geweest* (Potgieter). *Vriend Jaromir ligt daar, Als*

had de dood zijne oogen reeds geloken (Staring). *En't sprong vooruit langs grep en spoor, De heuvels op, de struiken door, Als had zijn heer het niets misdreven, Noch dank te weten ergens voor* (Tollens). *Hij zelf zou de eerste zijn om zich te beschuldigen, als had hij het nog beter kunnen besteden* (Potgieter). *De oude was zoo beleefd zich te houden, als merkte hij het niet* (ibid.). *o, Dan is 't of voorgoed vreugde en lust u begaven, Als hadden zij levend uw broeder begraven!* (ten Kate).

Dient de vergelijking alleen, om slechts een deel van den hoofdzin te bepalen, dan is het tweede lid geen bijzin maar noemt iets of duidt iets aan, gelijksoortig met het te bepalen zinsdeel; b.v. *een huis als het uwe zou mij niet bevallen, het liefst lezen wij romans zooals de Ferdinand Huyck*. Ook hierbij geschiedt het dikwijls, dat het tweede lid, om iets bij spreker en hoorder bekends te noemen, eene nadere bepaling vereischt; vooral is zulks het geval, indien dat tweede lid aangeduid wordt door een voornaamwoord: *Gedichten als die van Staring worden niet door iedereen begrepen; Liever kocht ik een huis zooals dat van mijn buurman; Een water, dat schier geene andere beweging kent dan die der groeve* (Potgieter); *wij hooren niet gaarne woorden als die, welke gij daar bezigt*. Uit dit laatste voorbeeld blijkt, dat de nadere bepaling van het tweede lid soms uitgedrukt wordt door een bijvoeglijken bijzin; is zulks het geval, dan zien we soms weer gebeuren wat reeds opgemerkt is bij de behandeling van den vergelijkenden bijzin, door een voorwaardelijken of veronderstellenden bijzin bepaald, n.l. dat het tweede lid (hier het bepalingaankondigende voornaamwoord) wegblijft en alleen de bijvoeglijke bijzin wordt uitgedrukt: *Wij hooren niet gaarne woorden, als die gij daar bezigt. Zoodat mijn dorst naar zang geen andre bron behoefde, Dan die voor heel mijn jeugd uit hare borst ontsprong* (Ledeganck). In zulk een geval draagt de eigenlijke bijvoeglijke bijzin, die dan als zelfstandig gebruikt zou kunnen worden beschouwd, met het voegwoord *als* of *dan* ook den naam van vergelijkenden bijzin. Dikwijls gaat men nog verder en laat men, behalve het bepalingaankondigende voornaamwoord ook het betrekkelijke voornaamwoord weg en zegt: *wij hooren niet gaarne woorden, als gij daar bezigt*. In zulk een

geval mist de vergelijkende bijzin een zijner bestanddeelen, dat bij verklaring van den zin er natuurlijk weer moet worden ingevoegd. *Een kreet is 't als de moeder slaakt* (Beets). *Wanneer 't u inviel, zooveel schoonheên tsaam te lezen, Als zijn aan 't scheppen van mijn lief te kost geleid!* (Hooft). *Ik zwaaide aan het flauwe voortbrengsel zijner Muze meer lof toe, dan ik aan de beste verzen van Vondel zou geschonken hebben* (v. Lennep). *Heerschers over meer verschiet, Dan eigen erf den landzaat biedt* (Staring). *Zij had in lang geen en zoo gelukkigen avond doorgebracht, als deze voor haar werd* (Potgieter). *Wie anders bidt, dan ons behaagt, Wie anders leert, dan wij begeeren, Wie durft het wagen, hem te weren?* (Tollens).

De vergelijkende bijzinnen, tot hiertoe beschouwd, dienden werkelijk om door middel van vergelijking den hoofdzin of een zijner deelen nader te bepalen. Soms echter gebruikt men dien bijzin ook, om alleen te wijzen op eene overeenkomst of overeenstemming, zonder dat er in werkelijkheid sprake kan zijn van het doel om den hoofdzin of eenig deel daarvan te bepalen, in welk geval men zich ook wel bedient van het voegwoord *naar*. *Zooals bij vele lieden gebruikelijk is, hingen ook hier de portretten van de geheele familie aan den wand. Zooals gij vermoedelijk wel gehoord zult hebben, komt de koning morgen in de stad. Naar wij vernemen, bestaat het plan, deze week eene tentoonstelling te houden. Als eene donkere, onheilspellende massa hing boven ons de reusachtige Globe, die de hoogte en breedte had van een burgerhuis, en, naar ik gelezen had, ruim een millioen liters gas bevatte* (G. Keller). Zulke zinnen met het voegwoord *naar* moeten niet verward worden met verhoudingsbijzinnen, die soms met hetzelfde voegwoord aan den hoofdzin worden verbonden.

Eene afzonderlijke behandeling verdienen nog die vergelijkende bijzinnen, waar men eigenlijk niet meer spreken kan van vergelijking, maar waar deze is overgegaan in gelijkstelling. In dat geval wordt het tweede lid niet gelijk aan, maar identiek met het eerste; waarom het dan ook gemeenlijk niet is uitgedrukt, maar men zich bedient van vormen als hierboven reeds behandeld, waar en bepalingaankondigend en betrekkelijk voornaam-

woord zijn weggebleven. In plaats van: *goed veldheer, als die, welke hij was, wist hij den slag te vermijden als de kans op overwinning gering was*, zegt men dan: *goed veldheer, als hij was, wist hij* enz. Wel wachte men zich een dergelijken bijzin aan te zien voor een bijvoeglijken bijzin. Het woord *als*, dat den zin inleidt, is een vergelijkend voegwoord en geen betrekkelijk voornaamwoord. *Hooft had Petrarca en Guarini beurtelings het oor geleend, meesters, als hij die achten mocht* (Potgieter). *Die enkele indruk volstaat, om u een begrip te geven, hoe hij beider betrekking begreep, menschenkenner, als hij toen reeds heeten mocht* (ibid.). *Ddár placht Marie mij te gemoet te snellen, naast mij op het rijtuig te wippen, en lieve, wilde meid als zij was, de teugels uit mijne hand te nemen* (ibid.).

Daar het vergelijkend voegwoord *dan* gebruikt wordt, om ongelijkheid aan te duiden, zal men het altijd aantreffen na een comparatief en dus ook na het woord *anders*, dat ook een comparatief in zich bevat. *Wie anders dan gij kan dit gedaan hebben? Een kerkgewelf, befaamder dan te Bremen de grafcel* (Staring). *Er kan nog meerder gaan verloren Dan enkel huis en have en goed* (Tollens). *Het verblijf was niets beters dan eene vervallen brouwerij* (Mevr. Bosboom—Toussaint).

Eigenaardig is het gebruik van het voegwoord *dan* na het onbepaalde voornaamwoord *niets* of eenige andere ontkenning zonder comparatief, b.v.: *Een dwerg van 't slag, waarbij men niets dan ondeugd heeft te zoeken* (Staring). *Wij houden geene conversatie dan met onze naaste bureu*. Wil men in dergelijke zinnen het voegwoord *dan* blijven beschouwen als vergelijkend voegwoord, dan moet men bij de verklaring het woord *anders* of *ander* na *niets* of *geen* invoegen, omdat men anders geen eerste lid van de vergelijking heeft. (Eene absolute negatie kan toch moeilijk als zoodanig dienen). We kunnen echter dergelijke zinnen ook zeer goed verklaren zonder die invoeging, maar dan is er geen sprake van vergelijking. Die andere beschouwing zal eene plaats vinden bij de behandeling van het beperkend tegenstellend nevenschikkend zinsverband.

1. *Verhoudingsbijzinnen.*

Deze bijzinnen dienen als bepaling van graad bij den hoofdzin of bij een zinsdeel daarvan. Zij doen dat, door eene handeling te noemen, die zelve of waarvan een der bepalingen in dezelfde verhouding af- of toeneemt als de te bepalen graad in den hoofdzin. Het zinsverband kan bewerkt worden door de voegwoorden *naarmate*, *naargelang* en *naar*, waarvan de beide eerste eigenlijk bijwoorden van graad zijn (voorzetsels met regeering) en het laatste een voorzetsel is; ze worden als voegwoord gebruikt met weglating van het eigenlijke voegwoordelijke bestanddeel *dat*; een verschijnsel, dat we ook reeds opgemerkt hebben bij andere onderschikkende voegwoorden. Soms is het bindingswoord in het geheel niet uitgedrukt, maar bevat de bijzin het bijwoord van graad *hoe* en de hoofdzin *des te*; in dat geval is het voegwoord *of*, dat achter den door *hoe* bepaalden graad in den bijzin in de spreektaal wel wordt ingelascht, weggebleven; een verschijnsel, dat we ook reeds opgemerkt hebben bij de objectieve afhankelijke vraag en den objectieven toegevendenden bijzin. Opmerking verdienen nog die zinnen, waar de graadbepaling *des te* in den hoofdzin plaats heeft gemaakt voor de graadbepaling *hoe*; in dat geval neemt de hoofdzin ook de woordschikking van den bijzin aan.

't Scheen den vroom-aandachtigen kinderen toe, of naarmate dat de avondschemer de vormen van hun goeden meester minder duidelijk omtrok — zijne figuur daarentegen meer verlicht werd (Alberdingk Thijm). (In dit voorbeeld is de hoofdzin van den verhoudingsbijzin zelf een vergelijkende bijzin bij *het scheen*). *Naar mate dat de melodie zich verhief, rees ook zijn lichaam op* (ibid.). *Langzamerhand daalde de sentimentaliteit ook neder uit de dichtkunst en vestigde zich, naarmate er meer geschreven werd, in het proza* (Lindo). *Een voorval, 't welk den burgers der hoofdstad te meer ter harte ging, naarmate zuiverheid van leer en kerkelijke rechten hunne hoofden steeds het warmst plachten te maken* (Bakhuysen van den Brink). *Naargelang de vraag stijgt en het aanbod vermindert, worden de prijzen hooger. En naar het daglicht zweem, en aan 't steeds dieper donker Des hemels plaatse liet voor 't rijzend stargeflonker,*

Doortrok een schemerschijn den kronkelenden rook En speelde een bleeke vlam te midden van den smook (Hofdijk). *Hoe jeugdiger eene taal is, des te schilderachtiger, te dichterlijker* (is zij) ook (Gorter). *Verwoeder, stap aan stap, hoe meer zijn euvlen slagen, Waant hij door meer gewelds te vaster zich te schragen* (Tollens). *Zoo riep hij ruw een jongling toe, Die, schoon tot zwichtens mat en moel, Al sneller vlood, hoe meer hij riep* (ibid.). *Hoe meer wij Staring liefhebben en bewonderen, des te oprechter bejammeren wij het ook, dat zoo memige plaats in zijne gedichten door duisterheid en gewrongenheid ontsierd wordt* (Busken Huet). *Een hart, dat . . . nog altijd voller wordt hoe meer 't zijn schatten plengt* (Ledeganck). In de laatste vier voorbeelden zou achter *hoe jeugdiger* en *hoe meer* het voegwoord of kunnen worden ingelascht.

Het gebruik van *hoe* in plaats van *des te* vindt dikwijls plaats in elliptische zinnen, en komt dan veelvuldig voor in spreekwoordelijke uitdrukkingen. *Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Hoe grooter geest, hoe grooter beest; enz.*

NEVENSCHIKKEND ZINSVERBAND.

Het tot dusverre behandelde zinsverband drukte de betrekking uit van een bijzin tot den hoofdzin, waarbij hij behoort; de behandelde zinnen traden op als zinsdeel in een samengestelden zin en behoorden daarom tot drie soorten: zij waren zelfstandig, bijvoeglijk of bijwoordelijk, terwijl die der laatste soort weer tot verschillende onderafdeelingen behoorden naar gelang van den aard der betrekking, waarin de door hen uitgedrukte gedachte werd voorgesteld tot de gedachte van den hoofdzin. Steeds hadden we dus te doen met één volzin, die als eene uitbreiding van den enkelvoudigen zin kan worden beschouwd, en het nu behandelde verband tusschen de in zinnen uitgedrukte deelen van dien volzin en de hoofdgedachte draagt den naam van *onderschikkend zinsverband*.

Men kan echter ook zinnen, die geheel en al op zich zelf staan, aan elkander verbinden, waarbij natuurlijk de ééne geen zinsdeel van den anderen wordt; die verbinding draagt den

naam van *nevenschikkend zinsverband*. Ook dit zinsverband wordt door voegwoorden bewerkt, die *nevenschikkende voegwoorden* genoemd worden, in tegenstelling met de reeds behandelde, die den naam van *onderschikkende voegwoorden* dragen.

Het nevenschikkende zinsverband is, naargelang van de betrekking, waarin beide zinnen tot elkander voorgesteld worden, van drieërlei aard; het kan zijn *aaneenschakelend*, *tegenstellend* en *redengevend*.

AANEENSCHAKELEND ZINSVERBAND.

Dit zinsverband heeft plaats, indien men de gedachten, door twee volzinnen uitgedrukt, eenvoudig naast elkander stelt, zonder door een betrekkingwoord te kennen te geven, dat de eene gedachte tot de andere in eene zekere betrekking staat. Wil men den inhoud van beide zinnen bevestigen, dan gebruikt men het voegwoord *en*; wil men beider inhoud ontkennen, dan bedient men zich van het voegwoord *noch*. *Mijne ouders gingen uit de stad en wij bleven thuis. Wij zagen, noch hoorden iets. Versteend schouwt dit de onweerbre Marco aan, en een der guiten ziet hem staan* (Staring). *Ook ligt men niet te zwaaïen, Voor de ankers op zijn Sneesch; Noch vindt zich, in den nacht, Van A naar B of C verbracht; En, Dischgenooten, let eens even, Hoe Bouw- en Gastheer zich de hand Als broeders in dees woning geven* (ibid.). *Eensklaps . . . wringt Nanning zich uit zeel en band En heft zich uit zijn druipend bloed, En plechtig zegt hij: „Epeszoon! Ik daag u voor den hemeltroon!”* (Tollens). *O beemd! wat prees ik uw geneugt En liet geen blonde, dari'le jeugd Op 't open grasperk spelen? Noch schetste, waar ge uw schaduw boodt, Dien zuig'ling op den moederschoot, Dat groepjen om te stelen?* (Potgieter). *De jongling had den man niet vruchteloos ons beloofd, Noch, elke baan ten eind, die hij was ingevlogen, Der jaren tred beschaamd, met de eerkroon om het hoofd* (Tollens).

Zeer dikwijls blijft het voegwoord *en* geheel weg en staan de zinnen, door eene komma gescheiden, los naast elkander. 'k Ver-

lang naar huis, mijn paard naar stal. (van Lennep). *Een dikke sneeuwlaag dekt den grond, Een wolkenlaag 't azuur, 't Vriest dertig graad, de wind blaast fel, 't Is nacht, om twalef uur.* (Piet Paaltjens).

Dat de aaneenschakelende zinsverbinding geenerlei betrekking uitdrukt, die tusschen de gedachten der beide zinnen zou bestaan, brengt daarom nog niet mede, dat die gedachten absoluut niets met elkander te maken hebben. In dat geval toch zouden wij ze niet met elkander verbonden voorstellen. Het is dus zeer wel mogelijk dat de eene zin eenig zinsdeel bevat, dat naar den anderen zin of een zinsdeel daarvan verwijst, en den hoorder duidelijk maakt, wat de beide aaneenschakelend nevenschikkend verbonden voorgestelde gedachten met elkander te maken hebben; zoo vinden we soms*de bijwoorden *ook, nog, daarenboven, bovendien, eerstens, vooreerst, ten tweede, vervolgens, verder, wijders, dan, daarop, daarna, ten slotte, eindelijk, eensdeels, nu eens, dan weder, enz.* Die bijwoorden echter bewerken het zinsverband niet; de zinnen zijn, met of zonder voegwoord *en*, aaneenschakelend naast elkander geplaatst. Dat naast elkander plaatsen door verbinding met het voegwoord *en* kan zelfs wel de eene of andere betrekking, die er tusschen de gedachten bestaat, in het oog doen vallen, zooals ook het nevens elkander plaatsen van verschillende voorwerpen de overeenkomst en het verschil tusschen die voorwerpen in het licht stelt; de verbinding echter drukt die betrekking niet uit; zij doet niets dan het naast elkander plaatsen; zij blijft aaneenschakelend nevenschikkend. Zoo kan men door die zinsverbinding gedachten naast elkander plaatsen, waarvan het oorzakelijk verband den hoorder moet treffen, b.v. *Ontstem één snaar, en uw harp moet zwijgen. Men wille slechts en men zal kunnen. Zie, zij komt, en het kind zit recht; zie, zij wenkt, en het kind buigt; zie, zij lacht, en het kind waagt het te glimlachen* (Potgieter). Ook heeft soms het tegenovergestelde plaats en springt door het naast elkander plaatsen der gedachten de tegenstelling, die er tusschen bestaat, in het oog: *Wij hebben voor u gespeeld en gij hebt niet gedanst. Hier snijdt hij toe . . en schendt hij zijn gezicht* (Staring). De tweede zin bevat dan juist iets anders

dan men verwachten zou, hetgeen uitgedrukt zou kunnen worden door het beperkende tegenstellende zinsverband (zie aldaar). Dit nu echter is niet geschied; de gedachten worden door *en* eenvoudig naast elkander voorgesteld, zoodat het zinsverband aanenschakelend blijft.

TEGENSTELLEND ZINSVERBAND.

Dit zinsverband drukt de tegenstelling uit, die er tusschen de gedachten uit de beide zinnen bestaat. Die tegenstelling kan van drieërlei aard zijn, zoodat we drie soorten van tegenstellend zinsverband onderscheiden, nl. *zuiver*, *beperkend* en *uitsluitend tegenstellend zinsverband*.

a. Zuiver tegenstellend zinsverband.

Wel beschouwd, bestaat er tusschen gedachten, die in zuiver tegenstellend verbonden zinnen worden uitgedrukt, eigenlijk geene tegenstelling, maar wordt in den eenen zin het tegenovergestelde van wat de andere zin behelst, ontkend. De zinnen zouden dus gedachten uitdrukken, die lijnrecht tegenover elkander staan, dus waartusschen zuivere tegenstelling bestaat, indien men in een der beide zinnen de koppeling omkeerde. In de zinnen: *Mijn vriend is niet arm, maar hij is schatrijk*, bestaat zuivere tegenstelling tusschen het schatrijk zijn en het arm zijn; daar het laatste ontkend wordt en het tegenovergestelde bevestigd, komen de gedachten uit beide zinnen dus eigenlijk vrij wel met elkander overeen.

Dit zinsverband, dat door het voegwoord *maar* wordt uitgedrukt, kan versterkt worden door in den tweeden zin het bijwoord *integendeel* te plaatsen; doet men dat, dan laat men dikwijls het voegwoord weg. Het gebruikte voorbeeld zou dus kunnen luiden: *Mijn vriend is niet arm, maar hij is integendeel schatrijk*; of: *Mijn vriend is niet arm; integendeel, hij is schatrijk*. Zoo wordt in de zinnen: *De professor had niet alleen eene vrouw, maar hij had ook eene kleine familie van elf dochters* (Lindo), het „alleen eene vrouw hebben” ontkend en het daartegenover staande „ook dochters hebben”

bevestigd, terwijl men ook hier het zuiver tegenstellende van het zinsverband zou kunnen versterken, door in den tweeden zin het bijwoord *integendeel* te gebruiken. *Bleeker zag Warner haar nooit, dan toen deze een faillissement niet slechts voorsloeg, niet slechts aanried, maar in al zijne phases beschreef (Potgieter). Juist, omdat niet anderen hem belasterd, maar hij zich zelf getoond heeft, was het mij noodig een kort en goed besluit te nemen (Mevr. Bosboom—Toussaint). Dat geeft toch geen reden tot bezorgdheid, dat geeft integendeel hoop op menig jaartje levens (ibid.). En ondertusschen is oom ook nog niet binnen gekomen, maar berekent nauwkeurig met den voerman, wanneer hij weer voor zal komen (v. Koetsveld). Uwe verbeelding heeft er bij geschilderd, hoe alles, wat den natuurmensch betreft, een levendig en driftig gevoel in hem opwekt, dat hij niet kan intoomen, maar waaraan hij lucht geeft in beeldspraak (Geel). Of zou 't geen Godsdienst zijn: rechtvaardigheid te plegen, maar slinks en rechts te staan naar allerhande goed, God voeren in den mond, de valschheid in 't gemoed? (Vondel). . . . als hij er voor ons eene halve wereld in weerkaatsen doet, niet enkel aan deze zijde een hofgesticht en aan gene zijde eene lindenlaan, maar ook hen, die in het eerste bewind voeren; maar ook hen, die in de laatste spelevaren, ten arbeid spoeden en slooven, maar ons den ganschen Haag, maar half Holland in zijne krachtige, kernachtige korte zinnen weergeeft (Potgieter). Verhoor, o God! zijn aanroep niet, Wie ooit hen scheiden dorst, Maar hoor het één, het eigen lied, Voor Vaderland en Vorst (Tollens). De kunstnaar heeft ons niet de werkelijkheid te malen, Haar zien en tasten wij; Maar 't rijk der Idealen Ontsluite ons zijn bezielde hand! (de Bull). Immers, dat doek brengt ons niet enkel uit de Hollandsche school tot de Vlaamsche, het troont uwe fantasie ook in andere richtingen mede (Potgieter). Ze worden dan niet als schooiers aangezien en verjaagd, maar integendeel heuschelijk ontvangen (Mevr. Bosboom—Toussaint).*

b. Beperkend tegenstellend zinsverband.

Hoewel in de meeste gevallen door hetzelfde voegwoord (*maar*) bewerkt, verschilt dit zinsverband toch ten zeerste van het voor-

gaande. De betrekking tusschen twee beperkend tegenstellend verbonden volzinnen vertoont sterke overeenkomst met die, welke bestaat tusschen een subjectieven toegevendens bijzin en zijn hoofdzin. Ook hier beperkt de tweede zin den hoorder in het maken van gevolgtrekkingen uit den eersten. Het zinsverband wordt bewerkt door de voegwoorden *maar*, *doch* en *dan*, terwijl ook hier weer bijwoorden kunnen voorkomen, die de beperkende tegenstelling sterker doen uitkomen; die bijwoorden zijn in den eersten zin het bijwoord van bevestiging *wel*, dat dan denzelfden dienst doet als de bijwoorden *al*, *ook* en *schoon* in den toegevendens bijzin, en in den tweeden zin de tegenstellende bijwoorden *toch*, *echter*, *niettemin*, *desnietteenstaande*, *evenwel*, *nochtans*, enz. Bij gebruik van deze bijwoorden valt soms, zooals bij andere soorten van nevenschikkend zinsverband reeds is opgemerkt, het voegwoord weg. *Zie, mijn wangen zijn stram, Maar ik schreide als het kind van mijn kindren!* (Potgieter). *Zij waren geëngageerd; nog wel niet publiek, maar hun geheim is in het kleine stadje le secret de la comédie* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Ze hebben er je wel niet Roomsch gemaakt, zooals domine Willems vreesde, maar daar is je toch wat in 't hoofd gezet, dat niet in een Hollandsch meisje past* (ibid.). *Mijn haar zal wel wat grijs zijn, uw voorhoofd niet zoo glad, Maar als het hart nog jong is, hoe weinig hindert dat!* (Beets). *Hij verzet zich hevig tegen elke nieuwe belasting, maar eindigt met ze te betalen* (v. Koetsveld). *Wel vind ik nog in u het schoone Brugge weder, Maar 't levend Brugge, eilaas, niet meer!* (Ledeganck). *Sommige lieden verzekeren, dat zij nog verscheiden malen hare oogen verdraaide en dat men tevergeefs alle moeite aangewend zou hebben, om hare oogen te sluiten; dan, men kent de zucht onzer Natie voor het wonderlijke al te wel, om niet te veronderstellen dat er het een of ander fabeltje zou verzonnen zijn geworden* (Kinker). *Voor God wil ik belijden, En Zijner grooter macht, Dat ik tot geen en tijden Den koning heb veracht, Dan dat ik God den Heere, Der hoogster Majesteit, Heb moeten obedizeren In der gerechtigheid* (Wilhelmuslied). *Mijn vriend heeft al zijn krachten ingespannen, dan — alle moeite was vergeefs. En eer hij 't welf gewint, Bereikt hem zijn gebit*

en haalt hem ruggelings neder; Doch snel, met blooten dolk, rijst de overmande weder (Staring). Van lessen sprak ik; doch (om misverstand te weren) Van voorbeeldslessen was 't (ibid.). Zijn tanden waatren! evenwel hij doet zijn plicht (ibid.). De moeder kuste 't lieve wicht Voor 't levenloos gezicht, En riep het zieltje nog terug; Maar dat, te snel en vlug, Was nu al opgevaren Bij Gods verheugde scharen (Poot). Dees poogde Hollands jammer Te stuiten door zijn raad, maar tweedrachts oor bleef doof (Brandt). Ook 't noorderlicht blinkt soms met rozegloed, Maar bracht toch nooit den zegen van den uchtend (Hofdijk). Reeds was hem Duiveland en Schouwen, Maar nochtans werd de stad gehouén, De stad van Zierikzee (Tollens). Zoo ging het voort.... Langs rotsen en verbroke paden, De spriet geveld en 't roer geladen; Een hunner echter, min verhit,.... Verkoos een min gevaarlijk pad (ibid.). Onafgewend houdt zij de schuchtre blikken Gehecht aan 't haar betrouwde pand; Toch nadert zij den Vorst, te midden zijner grooten (Staring).

Bij de behandeling van den *vergelijkenden bijwoordelijken bijzin* is gewaagd van zinnen als: *wij hebben geene conversatie dan met onze naaste bureu*, waar het woord *dan* als vergelijkend voegwoord niet anders kon worden verklaard, dan door in den eersten zin (volgens die beschouwing de hoofdzin) het bijvoeglijk naamwoord *ander* of het bijwoord *anders* in te voegen. Die invoeging is echter niet noodig, indien we hetgeen na het voegwoord *dan* volgt, niet opvatten als het tweede lid eener vergelijking, maar als eene beperking van de gedachte, die vóór *dan* is uitgedrukt. Het voegwoord *dan* bewerkt dan beperkend tegenstellend nevenschikkend zinsverband, waarbij we echter niet beperkt worden in het maken van gevolgtrekkingen, maar waardoor de uitgedrukte gedachte zelve beperkt wordt; wat na *dan* komt, neemt als ware het iets terug van wat vóór *dan* is gezegd.

In het gebruikte voorbeeld: *wij hebben geene conversatie dan met onze naaste bureu* wordt eerst het hebben van conversatie ontkend, toch moet men dat zoo letterlijk niet opvatten, want met onze naaste bureu hebben we wel conversatie; men zou ook kunnen zeggen: *wij hebben geene conversatie; met onze naaste bureu echter wel*. Zoo beteekent dan de uitdrukking: *die boer heeft*

niets dan schapen: hij heeft niets, maar schapen heeft hij wel.

Vóór deze beschouwing pleit vooreerst de omstandigheid, dat we tot verklaring geen woord behoeven in te voegen, wat we bij de beschouwing van dit *dan* als vergelijkend voegwoord wel moeten doen, en vervolgens de gewoonte, die in het Engelsch bestaat, om zich hier te bedienen van het *beperkend tegenstellend voegwoord but = maar*. Onze zin *hij heeft niets dan schapen* luidt in het Engelsch: *he has nothing but sheep*. Nu waren het reeds maanden, waarin zij niets van hem vernam, dan van tijd tot tijd een kort bericht van vele drukten en bezwaren (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Maar (las!) ik kan ze niet dan afgodinne noemen* (Hooft). *Zoo is de stille rust voor eeuwig de Aarde ontvloden? Zoo woont zij nergens meer dan in 't verblijf der dooden?* (Feith). *Totdat ze . . . niet leefden dan van roof en moord en gruweldaad* (Bilderdijk). *Helaas! en mij rest niets dan op uw graf te weenen* (Ledeganck). *En hij had niets vergaard dan dwaze vreugd* (ten Kate). *'k Wil met u mij buigen in het innige gebed Tot Hem, die eenig onze zonden kent, En telt, en rangschikt — maar ze nimmer aanziet Dan door den sluier der barmhartigheid* (Hofdijk).

c. Uitsluitend tegenstellend zinsverband.

De zinnen, op deze wijze aan elkander verbonden, drukken gedachten uit, die elkander uitsluiten; de spreker geeft door deze zinsverbinding te kennen, dat hij slechts ééne der beide uitgedrukte gedachten als waarheid opgevat wil zien. De voegwoorden, die dit zinsverband bewerken, zijn *of* en *dan*. Het laatste treedt meestal op, indien het gebruik van *of* minder welluidend zou zijn, dikwijls komt het dan voor vergezeld van het bijwoord *wel*.

Ik weet niet, wat ik meer doe, hem om die gave gelukkig prijzen, of om die studie hoogschatten (Potgieter). *Is er zoeter spelevaren, Dan op 't zilven vlak van 't Sparen, Tusschen bloemen van weerszij? Of, zijn Maas- en IJselstroomen Trotsch op even fraaie zoomen, Wijs mij zulk een Hout er bij!* (ibid.). *Hij had van vocht of koude nauwlijks iets bemerkt; of, indien*

al, de ijzige vlokken deden hem goed als een verkoelend bad (Mevr. Bosboom—Toussaint). „Wat wilt ge, koningin of mensch zijn”, sprak hij, „Een mensch die lijdt, gevoelt en arbeidt, of Een koningin die heerscht?” (Multatuli). Ze meenen wonder ingelicht te zijn, Door nu en dan een officieel rapport Te lezen, dat of werkelijk leugen spreekt, Of 't beetje waarheid zoo verdrinkt in phrasen, dat Zoo'n waarheid niet veel beter blijkt dan leugen (ibid.). Nu begint men onzeker te zijn, of men de lamp zal opsteken na tafel, of schemerende een grachtje zal ronddwalen (Lindo). 'k Zie nog, hoe ge, op uw teentjes aangetreden, Stil luistren kwaamt, of Moeder waakte of sliep (ter Haar). Zeer dikwijls treft men dit nevenschikkende zinsverband aan tusschen twee toegevende bijzinnen, die met het onderschikkende voegwoord *hetzij* aan den hoofdzin zijn verbonden. Maar zinloos, 't zij ze lacht of schreit, Bestreed ze in wilde rustloosheid De beelden, die haar geest verschenen (Beets). En 't zij mijn rustplaats was op een bemosten steen Of op een heuveltop van bekkeneel en been, Mijn hart, met stille rust als met een dauw omgoten, Werd altijd meer gestemd voor hooger lotgenooten (Feith). Gedenk het 't allen tijde, 't Zij dwangzucht persende van boven ons bedreig' Of opdage, even snood, van ondren! (Da Costa). Maar 't zij haar speeltuig 't lied der vreugde [stemt, of zachter Een zoet gevoel van weemoed baart, Steeds voert zij 't harte hemelwaart, En laat de wereld achter (ter Haar). Dat Frankrijk, dat nog steeds van d' eigen bloedlust zwelt, 't Zij de aandrift Koningen of Hugenenotengeldt, — 't Zij in den Barthelsnacht bij bruiloftstoortslicht Guise, Of voor 't Septemberfeest Marat zijne offers kieze! (Da Costa). In zulk een geval ziet men soms het voegwoord *of* wegblijven, terwijl dan voor den tweeden toegegenden bijzin het onderschikkende voegwoord *hetzij* herhaald wordt; dat *hetzij* echter bewerkt geen nevenschikkend zinsverband; het blijft een onderschikkend voegwoord tot verbinding van den toegegenden bijzin aan den hoofdzin (Zie de behandeling van dien bijzin en dat voegwoord). 't Zij 't voorjaar zich omkranst met versche rozelaren; Hetzij de herfstwind speelt met de afgestormde blâren; 't Zij de ademtucht van 't Noord de sneeuw blaast door de lucht: 't Zijn

trillingen van één der snaren, En 't aanslaan van een toon, die van het speeltuig vlucht (ter Haar).

Wanneer de uitsluitend tegenstellend nevenschikkend verbonden zinnen bijzinnen zijn, die met het onderschikkende voegwoord *of* aan den hoofdzin zijn verbonden, heeft men twee middelen tot vermindering der onwelluidendheid, die in zulk een geval het gebruik van het tegenstellende *of* zou veroorzaken. Men kan nl. dat tegenstellende *of* vervangen door *dan*, al of niet vergezeld van het bijwoord *wel*, of men kan dat tegenstellende *of* behouden en het tweede der onderschikkende voegwoorden *of* veranderen in *dat*. Zoo kan men in plaats van: *Ik zou gaarne weten of ge nu meegaat of of ge nog langer hier blijft*; zeggen: *ik zou gaarne weten of ge nu meegaat dan of ge nog langer hierblijft*; of anders: *ik zou gaarne weten of ge nu meegaat of dat ge nog langer hierblijft. Hij dacht er niet eens over na, of hij een gevaar ontvluchtte dan wel in den mond liep* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Maar of hij Fransche trillers sla, Dan of hij weene en zucht In 't Duitsch, hij merkt aan liefjes raam Geen licht op of gerucht* (Piet Paaltjens).

Bij de behandeling van den voorwaardelijken bijzin is de aandacht gevestigd op eene soort van zin, die ook en m. i. gemakkelijker verklaard zou kunnen worden als uitsluitend tegenstellend nevenschikkend aan den anderen zin verbonden. Het waren zinnen met *of* verbonden aan een anderen zin, waarin een der uitdrukkingen *nog niet*, *nauwelijks*, *pas*, enz. in voorkwam. Een der daar gebruikte voorbeelden luidde: *De oorlog was nog niet geëindigd of er braken binnenlandsche twisten uit*. Wordt die tweede zin als voorwaardelijke bijzin beschouwd, dan moet er eene ontkenning in gevoegd worden en dan komt eene verklaring van zulk een zin neer op: *indien niet het tweede, dan het eerste*. Wat de beteekenis betreft, ziet men aanstonds in dat dit resultaat ook verkregen wordt door eene beschouwing, die leidt tot: *of het eerste, of het tweede*. Of men zegt: *als A niet komt, dan komt B*, dan of men zegt: *of A, of B zal komen*, dat maakt toch in de beteekenis geen verschil. Wat de beteekenis betreft, kan men dus even goed zulke zinnen beschouwen als uitsluitend tegenstellend nevenschikkend aan elkander verbonden,

terwijl men dan drie noodzakelijkheden vermijdt, waarin men bij de andere beschouwing vervalt, nl.:

1°. eene ontkenning in te voegen, die de koppeling van den tweeden zin geheel verandert;

2°. de woordschikking van den tweeden zin te verklaren, welke niet die des bijzins, maar die des onafhankelijken volzins is.

3°. alle voorbeelden, waarin goede schrijvers de zinssamen-trekking (waarover later) op dergelijke zinnen hebben toegepast, eenvoudig fouten te noemen, omdat ze niet met onze beschouwing van het zinsverband overeenkomen.

Zij was hier nauw verschenen, Of ging wel graag weer henen (Poot). *Pas hoort de koning dus den wijzen krijgsman spreken, Of voelt een streng verwijt in zijnen boezem breken* (W. v. Haren). *Zij rijzen nimmer tot een ongewonen top, Of geven al den roem der eerste dagen op* (ibid.). *Gij zaagt den oorlog daar niet branden, Of zorgdet, zelf bevreesd voor 't stranden, Omzichtig voor uw eigen kiel* (ibid.). *Pas scheen haar loopbaan afgeronnen, Of ze is haar tweede reis van 't Oosten uit begonnen* (ter Haar). *Geen zee zag ooit uw vlag, of heeft voor u gebeefd* (Helmers). „*Waar woont de deurwaarder?*” *fluisterde hij, — en had het nauwelijks gehoord of was al op weg* (Potgieter). *Nauw sterft de laatste harptoon weg Dier englenmelodij, Of raatlend rijdt de diligence Naar Woerden 't huis voorbij* (Piet Paaltjens). *Nauw had een dubbele, neen, drie halve zonnebanen Mijn leven afgeperkt, reeds overstelpt met tranen, En 't eerste wintervuur op d' ouderlijken haard, Waarvan mijn teedre ziel den indruk nog bewaart, Mijn hart betooverd, of, bij 't eenzaam avondbranden Viel uw genoeglijk werk in mijn nog teedre handen* (Bilderdijk). *Geen zevenmaal ontloek de Lenteroos, Of, half verweesd, moet gij dat rouw-floers dragen* (ter Haar). *Maar 'k raakte nauw den vuurkolk aan, Of onder 't loeiend vlamgeklater Werd ik met lavagloed en asch, Alsof mij 't diep niet in dorst slorpen, In duizend vonken uitgeworpen* (ten Kate). *Niet lange meer, Of 't winter-heer Zal, 't zwaard geheven, Hier welten geven* (Bogaers). *Niet één, of hij dacht met den prijs te gaan strijken* (ibid.).

REDENGEVEND ZINSVERBAND.

Deze soort van nevenschikkend zinsverband wordt gebruikt om aan te toonen, dat twee volzinnen in oorzakelijke betrekking tot elkander staan. Wat bij de behandeling van den redengevenden bijzin ten opzichte van die oorzakelijke betrekking gezegd is, geldt ook hier; terwijl de tweede der verbonden volzinnen in die betrekking de plaats inneemt van den redengevenden bijzin. Evenals die bijzin kan dus de tweede der redengevend verbonden volzinnen de oorzaak, de reden of den grond uitdrukken van wat in den eersten volzin vermeld wordt. Ook hier worden die verschillende soorten van oorzakelijke betrekking niet door verschillende voegwoorden uitgedrukt; er is maar één voegwoord voor het nevenschikkende redengevende zinsverband, nl. het voegwoord *want*. *En zei mama dit met de kamenier den spiegel vlijtig na? Waarschijnlijk; want Marie bloosde bij mijn aanstaren* (Potgieter). *Nu, wat het spook dreigde in den hoogen, Het bleek weldra, 't was niet gelogen: Want buien stroomden 't veld tot dras* (Bogaers). *En beef voor verdere verspreiding, Hoe welig 't loof ook bloeien moog! Want aan uw voeten, trotsche ceder! Ligt de ongeziene bijl der straf!* (Da Costa). *Toen hief het kind, voor de eerste maal, Sinds d' aanvang van des ruiters taal, tot hem de schreiende oogen; Want zij was arm, en de arme hoort Zoo zelden maar een vriendlijk woord, Een woord van mededoogen* (v. Lennep). *Onder alles wat er veranderd was, scheen de voorspelling van Frits, dat Dientje Verburg niet jong zou trouwen, zich te vervullen; want zij is haar twee-en-twintigste jaar ingetreden en zij is nog niets anders dan: de dochter haars vaders* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *De conducteur onthoudt zich „Einsteigen!“ te roepen, want alle reizigers zijn in hunne sleden blijven zitten* (Busken Huet). *„Haast al te pikant“ is — juist van pas, Want zoo het niet op 't kantje was, Dan waar 't ook gauw Weer wel wat flauw!* (De Genestet). *Gij hebt gelijk, goe vriend, En kondt, in Ots geval, zoo spreken, Want gij hebt nooit, of niet als Ot, bemind* (Staring). *Toch moet ik u doen opmerken,*

dat de gehoorzaamheid geheel vrijwillig is, want ze zijn niet in mijne soldij (Mevr. Bosboom—Toussaint).

Evenals bij de andere soorten van nevenschikkend zinsverband is opgemerkt, blijft ook soms bij de redengevende zinsverbinding het voegwoord weg; de zinnen staan dan los naast elkander, dikwijls door eene dubbele punt van elkander gescheiden, terwijl dan dikwijls in den tweeden zin een der bijwoorden *immers*, *namelijk* of *toch* op de oorzakelijke betrekking wijst. *Heur hart werd niet bedrogen Door ijdel voor gevoel: Pandolf komt aangetogen!* (Staring). *Ik kan mij niet begrijpen, dat gij naar den heer A. gegaan zijt; gij wist toch, dat men u daar niet ontvangen zou. — o Bid Hem dan, nu immers kunt gij bidden, Dat Hij de smart door zijn genê verzacht* (Beets).

Soms gebeurt het, dat de zinnen in omgekeerde volgorde voorkomen; dat de zin, die met den redengevenden bijzin vergeleken kan worden, den anderen voorafgaat; in zulk een geval ontbreekt het voegwoord altijd; in den tweeden zin wijst dan een bijwoord *dus*, *bijgevolg*, *dies*, *dan ook*, enz. op de oorzakelijke betrekking. *Van dezen driehoek zijn de hoeken aan de basis gelijk; de driehoek is dus gelijkbeenig. Gij hebt uw werk niet af; bijgevolg kunt ge niet uitgaan. Nu lig ik als verslenst, van ieder te versmaên, Onwaardelijk geboeid en op mijn hals gevaên; Des ik mijzelven 't hoofd van troosteloosheid plonder.* (Hooft).

Het zinsverband tusschen zulke volzinnen kan echter niet onvoorwaardelijk tot het redengevende gerekend worden; bij de behandeling van het aaneenschakelende nevenschikkende zinsverband is er reeds op gewezen, dat men zinnen soms eenvoudig naast elkander plaatst, of aaneenschakelend aan elkander verbindt, om de oorzakelijke betrekking, die tusschen de uitgedrukte gedachten bestaat, in het oog te doen vallen. Het zinsverband tusschen zinnen als de hier beschouwde kan dus ook tot het aaneenschakelende gerekend worden, te meer, daar men soms voorbeelden aantreft van het gebruik van het aaneenschakelend voegwoord *en* tusschen zulke zinnen. *Hij werd van zijn commando ontzet, en ik raakte dus weer aan zij.* (Mevr. Bosboom—Toussaint). *Anderen mompelden, dat hij met een helm geboren was en dus geesten zien en met hen omgaan kon* (Vosmaer).

In twee opzichten verschilt het redengevende zinsverband van de beide andere soorten van nevenschikkende zinsverbinding. Bij eene opmerkelijke beschouwing van voorbeelden van aaneenschakelend en tegenstellend nevenschikkend zinsverband ziet men, dat de nevenschikkend verbonden zinnen zelf dikwijls bijzinnen zijn. Dat nu is bij het redengevende zinsverband niet mogelijk; bijzinnen kunnen wel onderling nevenschikkend verbonden worden door de voegwoorden *en*, *maar*, *doch*, *of* en *dan*, maar nooit door het voegwoord *want*. Het tweede punt van verschil zal in het licht gesteld worden bij de behandeling van de zinssamentrekking.

Het voegwoord *want*, het eenige, dat redengevend zinsverband bewerken kan, was vroeger ook een onderschikkend voegwoord en deed dus denzelfden dienst als onze voegwoorden *omdat*, *daar* en *dewijl*. *[Deze had op een tijd met een zijner valken een kraan gevangen bij een dorp, genaamd Peretola; en, want hij dien jong en vet zag, zond hij hem tot zijnen kok, Quiquibio genaamd, dat een Venetiaan was, bevelend dat hij dien tegen het avondmaal braden en wel bereiden zoude (Coornhert).*

ZINSSAMENTREKKING.

Men noemt twee zinnen samengetrokken, wanneer bestanddeelen, die ze met elkander gemeen hebben, in den eenen zin zijn weggelaten. Zoo zijn de zinnen *Pieter grinnikte, als er een verhaal, en stopte eene nieuwe, als zijne pijp uit was* (Beets) samengetrokken, door weglating van het bestanddeel *Pieter* in den tweeden en van *uit was* in den eersten zin. Het spreekt van zelf, dat die samentrekking af te keuren is, zoodra door de weglating eenige onduidelijkheid of begripsverwarring zou kunnen ontstaan. Ze is dan ook onderworpen aan de volgende regels:

1. De zinssamentrekking komt alleen voor tusschen zinnen van dezelfde soort, dus bij het *nevenschikkende zinsverband*, en wel alleen bij volzinnen, die *aaneenschakelend* of *tegenstellend* met elkander verbonden zijn. Het *redengevende zinsverband* met het voegwoord *want* heeft dit met de onderschikking gemeen, dat er geene zinssamentrekking bij mogelijk is. Vergelijk tot ver-

duidelijk hier van de zinnen: *Mijn vriend lag te bed en was ziek. Mijn vriend lag te bed, maar was niet ziek. Mijn vriend lag te bed, want hij was ziek.* In het laatste voorbeeld kan *hij* niet weggelaten worden, zooals in de beide andere zinnen geschied is. (Dit is het tweede punt van verschil tusschen het redengevende zinsverband en de andere soorten van nevenschikking, waarop in het vorige hoofdstuk gewezen werd).

2. De bestanddeelen, die beide zinnen gemeen hebben en die daarom in den eenen zin worden weggelaten, moeten dezelfde beteekenis hebben. Deze regel, onmisbaar tot vermindering van begripsverwarring, scheen vroeger minder in het oog te worden gehouden. Men vindt o. a. bij Hooft voorbeelden van zinssamentrekking, die met dezen regel in strijd zijn en daarom geene navolging verdienen. *Hij* (Herman de Ruyter) *in een grauwe monnikskap, met drie andere gasten, maakt hier binnen te raken; den burgvoogd af; en zich meester van de vesting* (Hooft.). *Stuitende alleen al den aanval, doet (hij) een vreeselijken moord, en zijn vijand over zoo rustig een strengheid verwonderd staan* (ibid.). De werkwoorden *maken*, waarmee in het eerste voorbeeld en *doen*, waarmee in het tweede voorbeeld de samentrekking bewerkt is, konden daartoe niet dienen, omdat die werkwoorden in de saamgetrokken zinnen in verschillende beteekenissen voorkomen. Dit voorbeeld navolgend, zou men komen tot zinnen als: *Hier zet men thee, koffie, over de Zaan, scheermessen aan en de bezoekers af.* De verschillende beteekenissen van het werkwoord *zijn* (subjectief werkwoord, koppelwerkwoord en hulpwerkwoord) geven tot dergelijke verkeerde zinssamentrekking nog wel eens aanleiding: *Goddank, dat wij matrozen en zelden maar aan wal zijn* (Heije). *De eene was dood en de andere weggeloopen.*

3. De bestanddeelen, door middel waarvan men de zinssamentrekking bewerkt, moeten in beide zinnen denzelfden dienst doen. Ook deze regel is onmisbaar tot vermindering van begripsverwarring. In: *de dienstbode, die vroeger bij u gediend heeft en die mijne vrouw nu gehuurd heeft, zal spoedig gaan trouwen* zou de weglating van het tweede *die* tot samentrekking van de bijvoeglijke bijzinnen aanleiding kunnen geven tot misverstand. Er zou dan gezegd worden, dat de dienstbode de vrouw gehuurd

had. Overtredingen van dien regel doen zich licht voor bij gelijk-luidendheid van verschillende naamvals vormen van hetzelfde voor-naamwoord, wat ook in het hier gebruikte voorbeeld het geval was. Verkeerd zijn dus zinssamentrekkingen als: *Maar God heeft hem verheven, Verlost uit aller nood, Een koninkrijk gegeven In Israel, zeer groot* (Wilhelmuslied). *Was Vlaandren, was de Kerk zich 't uur nog wel bewust, Toen 't opgetogen Gent met luide lofgezangen Het vijftiende eeuwslot vierde, en op zijn schoot ontvangen En welkom juichen mocht d' aanstaanden erfgenaam Van grooten Karels kroon?* (da Costa). *Wat pracht van kielen . . . vermoeit zich 't luchtruim te bespieden, Of de adem, die de wolk haar richting geeft en vult, Aan der tien-duizenden ontstoken ongeduld Haast laving brengen mocht van uit een frisch Noordoosten* (ibid.). *Terwijl een voordak 't moede ros beschut en leger biedt* (Staring). *En 't is niet t' allen tijd dat schraal, onguur geraamte, Dat u de tanden toont, en, spotter zonder schaamte, Begrimt met kalen kop* (Alberdingk Thijm).

Gegroet, Republiek der Vereenigde Landen, Die stout in de Staten Europa's u drong; Het Oost en het Westen omspande in uw handen, En schatten ontperste in uw krachtigen wrong. (Schimmel).

In het eerste voorbeeld is de naamval van *hem* niet overal dezelfde; in het tweede voorbeeld is zulks niet het geval met den naamval van *erfgenaam* (bij *ontvangen* en *welkom juichen*), in het derde voorbeeld met den naamval van *wolk* (bij *richting geven* en *vullen*), in het vierde voorbeeld met den naamval van *ros* (bij *beschutten* en *leger bieden*), in het vijfde voorbeeld met den naamval van *u* (bij *toon* en *begrinnen*) in het zesde voorbeeld met den naamval van *het Oost en het Westen* (bij *omspannen* en *schatten ontpersen*).

Wanneer aan deze drie eischen voldaan is, is de zinssamentrekking geoorloofd, zelfs al bestond er eenig verschil in vervoegingsvorm tusschen de bestanddeelen, door middel waarvan die samentrekking bewerkt wordt. Zoo is de samentrekking: *'k Verlang naar huis, mijn paard naar stal* (v. Lennep) niet af te keuren, al zou het weggelaten zinsdeel in den tweeden zin *verlangt* en niet *verlang* zijn. Zulk een verschil zou toch nooit aanleiding kunnen geven tot dubbelzinnigheid.

I N H O U D.

	Blz
DE VOLZIN EN ZIJNE NOODWENDIGE BESTANDDEELEN	1
DE VOORWERPEN	6
DE OVERIGE BEPALINGEN IN DEN VOLZIN	8
DE BIJZIN	18
De Zelfstandige Bijzin	20
De Bijvoeglijke Bijzin	25
De Bijwoordelijke Bijzin	30
<i>a.</i> bijzinnen van plaats	31
<i>b.</i> bijzinnen van tijd	33
<i>c.</i> redengevende bijzinnen	36
<i>d.</i> doelaanwijzende bijzinnen	38
<i>e.</i> gevolg- en gevolgtrekkingaanduidende bijzinnen	39
<i>f.</i> voorwaardelijke bijzinnen	40
<i>g.</i> veronderstellende bijzinnen	44
<i>h.</i> toegevende bijzinnen	46
<i>i.</i> beperkende bijzinnen	51
<i>k.</i> vergelijkende bijzinnen	54
<i>l.</i> verhoudingsbijzinnen	59
NEVENSCHIKKEND ZINSVERBAND	60
Aaneenschakelend Zinsverband	61
Tegenstellend Zinsverband	63
<i>a.</i> zuiver tegenstellend zinsverband	63
<i>b.</i> beperkend tegenstellend zinsverband	64
<i>c.</i> uitsluitend tegenstellend zinsverband	67
Redengevend Zinsverband	71
ZINSSAMENTREKKING	73
